

บรรณานุกรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- ตำราราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ตำนานอิเหนา.
ธนบุรี: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2507.
- เต็มศิริ บุญยสิงห์, เจื้อ สตะเวทิน. วิชานาฏศิลป์การละครเพื่อการศึกษา.
พระนคร: องค์การครูสภา, 2516.
- เดอ ลาลูแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1. แปลโดย
สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. ดนตรีไทย โครงสร้างอภิธานศัพท์และสารสังเขป.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท บำรุงศิลป์การพิมพ์ จำกัด, 2533.
- ชนิด อยู่โพธิ์. ศิลปะละครหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย. พระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุ
5 รอบ ณ วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2516. กรุงเทพฯ:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2516.
- . ศิลป์แห่งการละครไทย. กรุงเทพมหานคร: กองการสังคีต
กรมศิลปากร, 2497.
- นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. และตำราราชานุกาพ,
สมเด็จพระกรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า, เล่ม 21 พระนคร:
โรงพิมพ์ครูสภา, 2515.
- ปกิณกะเกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละเล่นของไทย. ที่ระลึกในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นายชวลีศรี กัณฑารัตติ จ.ช., จ.ม. กรุงเทพมหานคร:
เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2517.
- ผะอบ โปษะกฤษณะและคณะ. วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2523.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา, 2510.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. บทละครนอกพระราชนิพนธ์
ในรัชกาลที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่บริษัทประชาชน, 2530.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ดนตรีวิจิตร. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่บริษัทสยามสมัย จำกัด,
2529.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. โนรา. สงขลา: วิทยาลัยครูสงขลาจัดพิมพ์, 2519.

รวมงานนิพนธ์ของนายอาดม สายาคม. ผู้เชี่ยวชาญนาฏยศิลป์ กรมศิลปากร
ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.
2525. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2525.

วิริยะ อ่ำพันธ์สุข. กรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2516.

สถาบันภาษาศาสตร์ ปทานุกรม ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ประจักษ์การพิมพ์, ม.ป.ป.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2536.

สมภพ จันทระประภา. ละครชาตรี. นิตยสารบางกอกรีดเดอร์, ฉบับที่ 32.

กรุงเทพมหานคร: 2517.

สารภี มุสิกอุปถัมภ์. โนราโรงครู. สงขลา: เอกสารศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา
วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา, ม.ป.ป.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร้องรำทำเพลง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2532.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. ลิเก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ, 2522.

สุวรรณณี อุดมผล. วรรณกรรมการแสดงของไทย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ประกายพรึก, ม.ป.ป.

แสง มนวิฑูร. นาฏยศาสตร์ตำราว่า. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร,
2511.

- อนูมานราชชน, พระยา. บันทึกเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ เล่ม 5. พระนคร:
สมาคมสังเคราะห์ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.
- อรุณวรรณ เกตุอร่าม, ศรีอรุณ ฤทธิรงค์. รายงานวิจัยการศึกษาและ
วิเคราะห์รูปแบบละครกับนอชยุชยา. อชยุชยา: ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2533.
- อมรา กล้าเจริญ. สุนทรียนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
2531.
- อาภรณ์-จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์. นาฏศิลป์เบื้องต้นเพื่อการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2516.

สัมภาษณ์

- โกตี กระจ่างโชติ. หัวหน้าคณะละครอุตรมศิลป์กระจ่างโชติ. สัมภาษณ์;
29 กรกฎาคม 2535; 17 มีนาคม 2536; 12 เมษายน
2536.
- จะเด็จ สาสาร. หัวหน้าคณะละครจะเด็จดาวเด่น. สัมภาษณ์, 16
กุมภาพันธ์ 2537.
- เจลีชว ยังประดิษฐ์. ผู้แสดงละครและลิเก. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม
2535.
- ชวลิต สุวรรณจินดา. ผู้แสดงคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์, 22
มีนาคม 2536.
- ทองห่อ เสถียรอรุณ. ผู้แสดงคณะละครศรีจันทร์นาฏศิลป์. สัมภาษณ์,
22 มีนาคม 2536.
- ทองหยิบ มีชูโภชน์. ผู้แสดงคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์, 22
มีนาคม 2536.

- ธิดา สาสาร. หัวหน้าคณะละครธิดา ณ บางไทร. สัมภาษณ์; 2
กรกฎาคม 2536; 20 กุมภาพันธ์ 2537.
- บึงอร ปั่นอบเนียม. ผู้แสดงคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์,
23 มีนาคม 2536.
- ประทีน มีชูโกชน์. หัวหน้าวงดนตรีคณะสุเทพบรรเทิง. สัมภาษณ์,
29 ธันวาคม 2536.
- ประทีน ราตรี. ผู้แสดงคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์, 22
มีนาคม 2536.
- ไพฑูรย์ ขาวมาลา. อาจารย์ 5 ระดับ 8 วิทยาลัยการต่อเรือ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2535.
- มนตรี ตราโมท. ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2536.
- ราตรี กุลบท. หัวหน้าคณะละครราตรีศิลป์. สัมภาษณ์; 19 มีนาคม
2536; 25 มกราคม 2537.
- สมศรี โดดจรรยา. ผู้แสดงคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์, 22
มีนาคม 2536.
- สร้อยทอง มีชูโกชน์. หัวหน้าคณะละครสร้อยทองหิรัญ. สัมภาษณ์; 28
สิงหาคม 2535; 20 มีนาคม 2536; 22 มีนาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

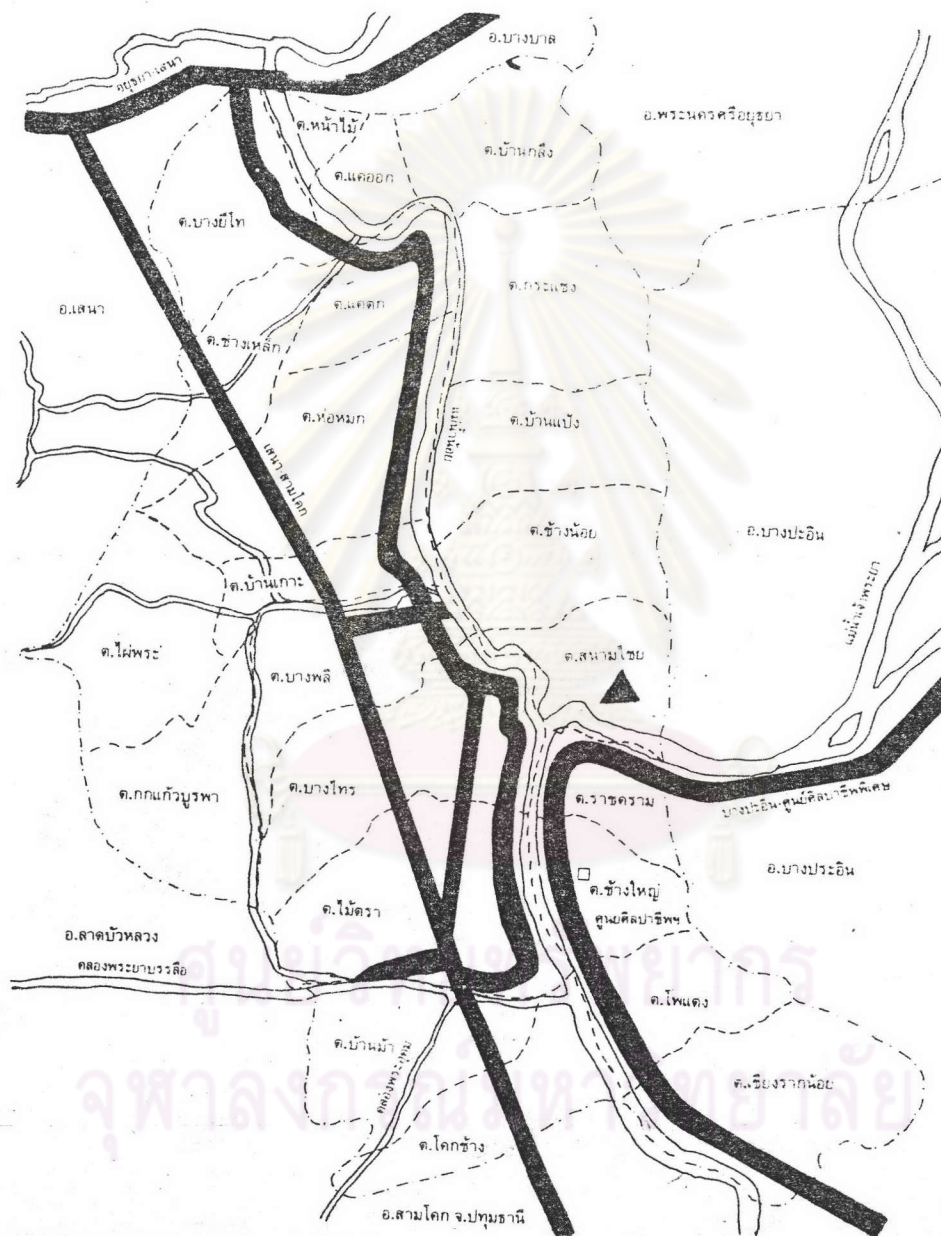
แผนที่สังเขปอำเภอพระนครศรีอยุธยา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

▲ แสดงพื้นที่คณะละครอยุธยาอาศัยในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

แผนที่สังเขปกำเภอบางไทร

▲ แสดงพื้นที่คณะละครอยู่อาศัยในเขตอำเภอบางไทร

สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ขาวมาลา อาจารย์ 5 ระดับ 8

วิทยาลัยการต่อเรือพระนครศรีอยุธยา

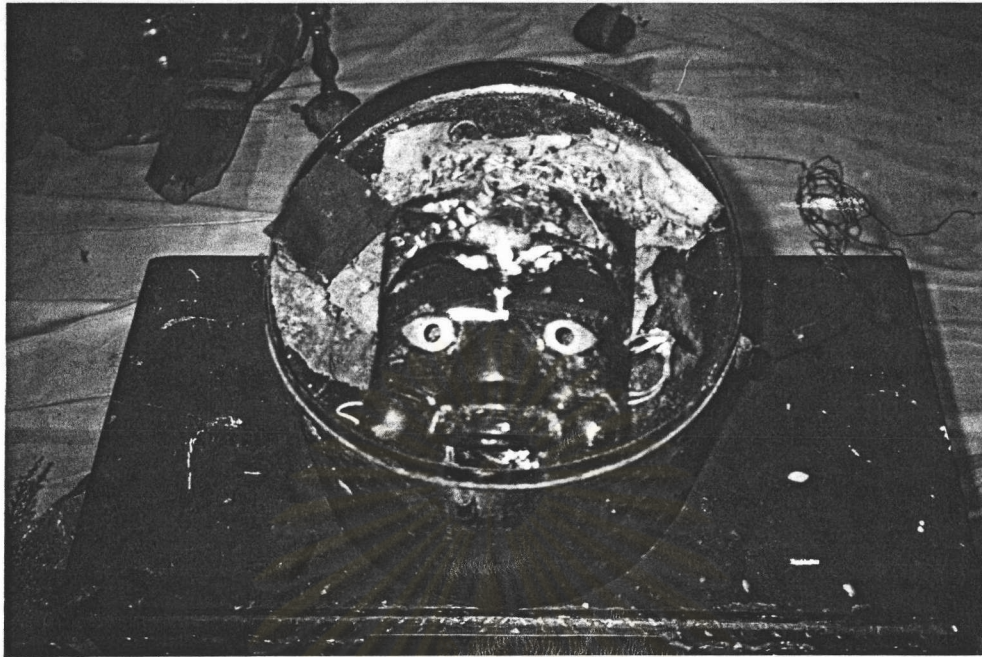
วันที่ 29 ตุลาคม 2535

สัมภาษณ์ นายเจเลียว ยังประดิษฐ์
เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคณะละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

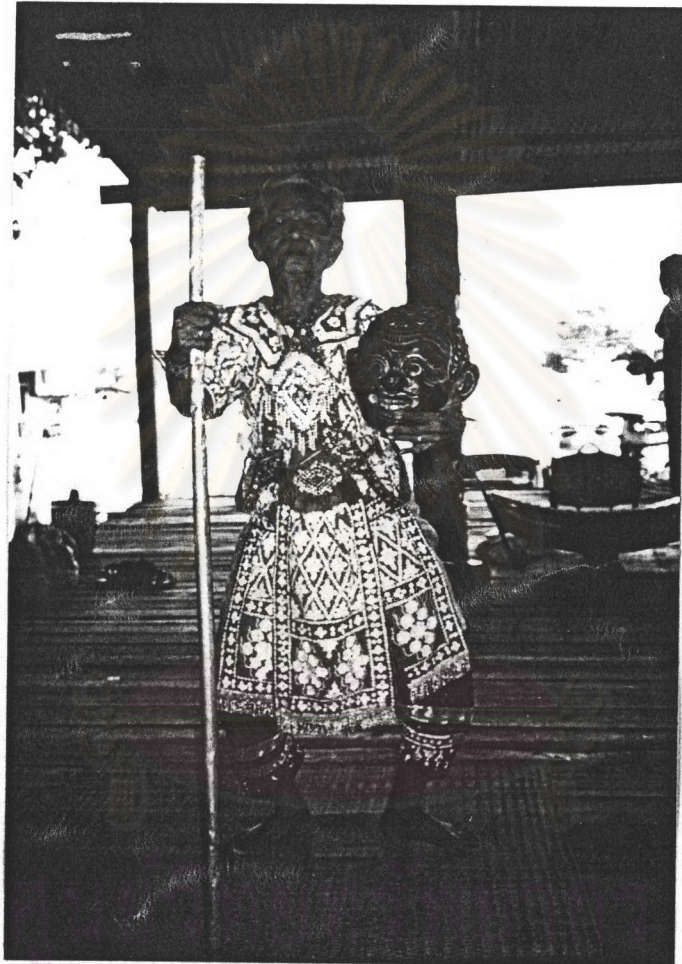

นางทองหล่อ เสถียรอรรรถ (ซ้ายมือ)และนางทองหยิบ (เสถียรอรรรถ) มีชูโกชน์
กำลังเล่าถึงความเป็นมาและลักษณะการแสดงของละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- ศีรษะพรานบุญ ของคณะอุดมศิลป์กระจ่างโชติ นายจวงกล กระจ่างโชติ นำมาจากนครศรีธรรมราช พร้อมกับคณะละคร

- ภาพนายจวงกล กระจ่างโชติ และใบสำคัญเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสร้อยทอง มีชูโกชน์

หัวหน้าคณะละครสร้อยทองศิริณ

บ้านเลขที่ ข.61/1 ตำบลหัวรอ

อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางอุดม กระจ่างโชติ

หัวหน้าคณะละครอุตมศิลป์กระจ่างโชติ

อยู่บ้านเลขที่ ๕ 5 หมู่ 5 ตำบลหัวรอ

อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นางทองห่อ เสถียรอรรรต อายุ 85 ปี

ตัวละครชาติรีเก่า สืบต่อการแสดงจากนายชุ่ม และนางเจียม สมหาร
ปัจจุบันคอยให้คำแนะนำทำรำ-การแสดงละครให้กับคณะศรีจันทร์นาฏศิลป์
ซึ่งบุตรชายและสะใภ้เป็นหัวหน้าคณะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางราตรี กุลบท

หัวหน้าคณะละครราตรีศิลป์

บริเวณตลาดสมจิตร์ ตำบลไผ่ลิง

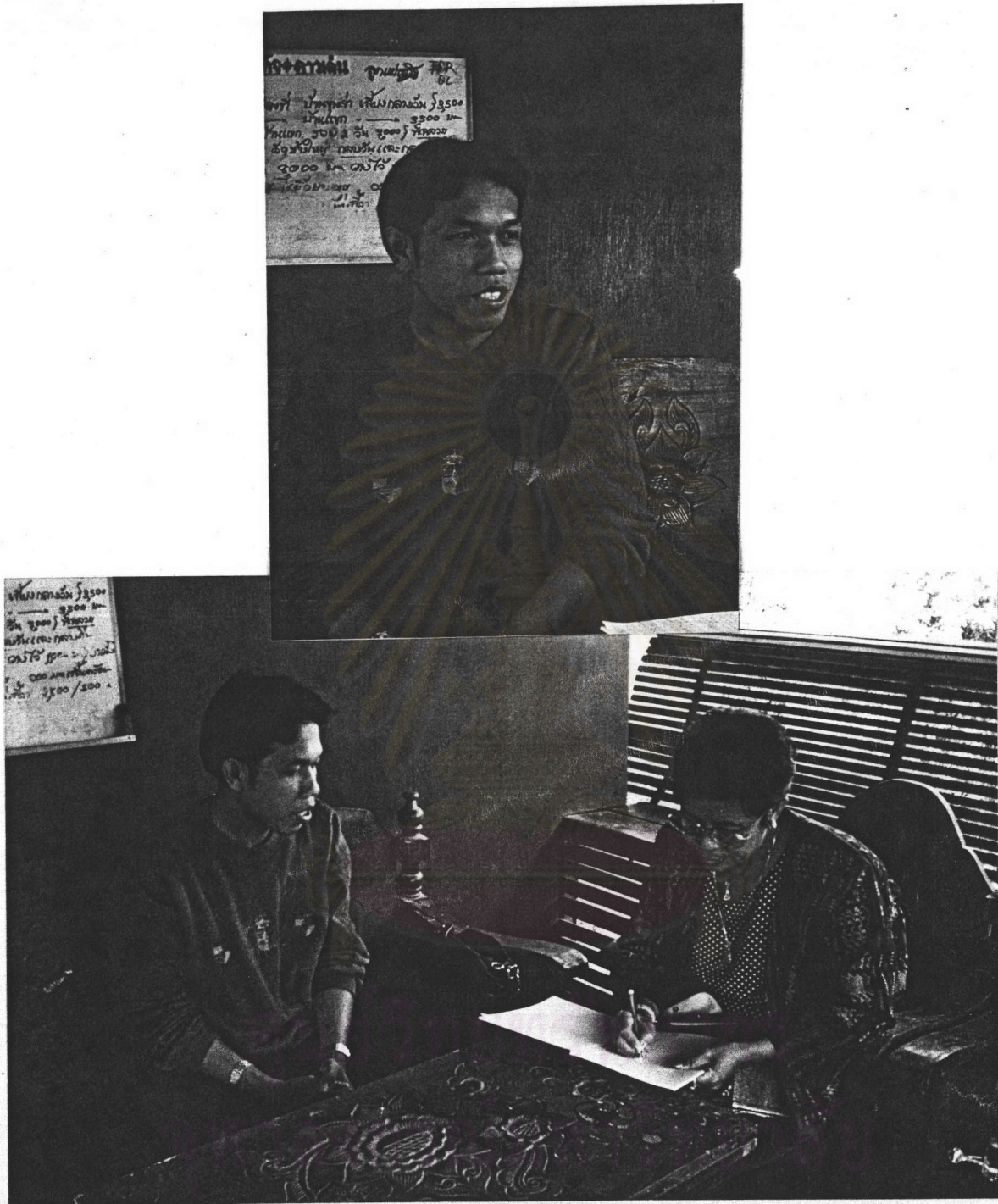
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นางจินดา เสถียรอรรถ
หัวหน้าคณะละครศรีจันทร์นาฏศิลป์
บ้านเลขที่ 73/8 หมู่ 12 ตำบล กระมั่ง
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นางสาวธิดา สาร
 หัวหน้าคณะละครธิดา ณ บางไทร
 บ้านเลขที่ 19 หมู่ 8 ตำบลสนามไชย
 อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายจะเด็จ สาสาร
 หัวหน้าคณะละครจะเด็จดาวเด่น
 บ้านเลขที่ 47 หมู่ 7 ตำบลสนามไชย
 อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บุคคลที่มีความสำคัญต่อการสืบสานการละครของอยุธยา
ทางคณะอุฒมศิลป์กระจำจ้ชติ และคณะสร้อยทองหิริญ

นางปราง มีชูโกชนั (ถึงแก่กรรม)

นางสังวาลย์ กระจำจ้ชติ (ถึงแก่กรรม)

นางสารณี ดนตรีไทย (ถึงแก่กรรม)

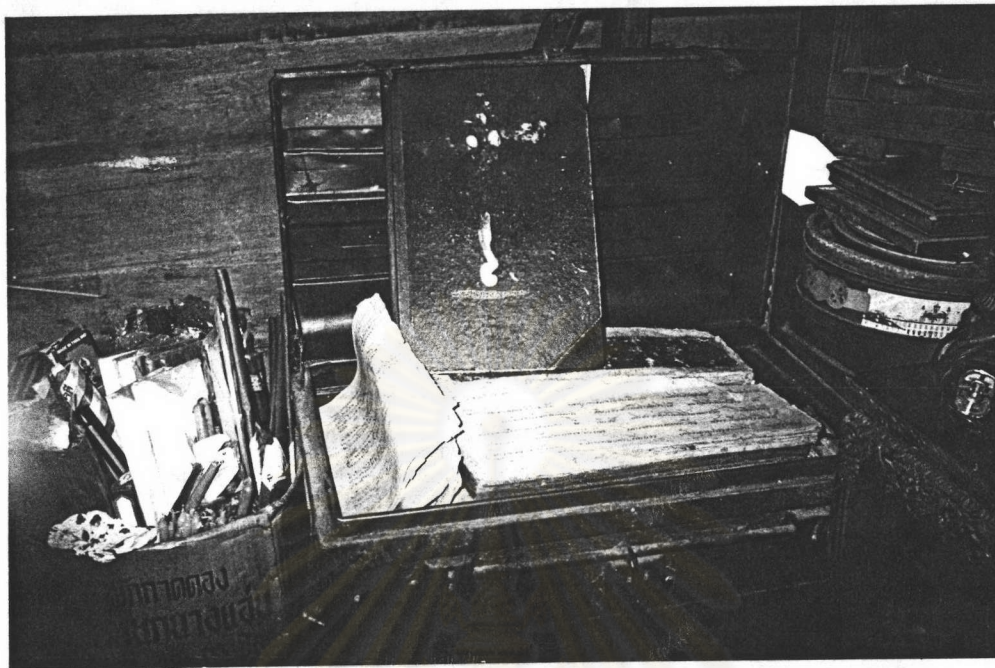

นายจنگล กระจำงโชติ (ถึงแก่กรรม)

นายชุ่ม สมหาร (ถึงแก่กรรม)

ครูละครชาตรีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
มีทายาทสืบเชื้อสายทางละคร 3 คณะ คือ คณะศรีจันทร์
คณะธิดา ณ บางไทร และคณะจะได้จดาวเด่น

บทละครเก่าจำนวนมากมายของคณะอุดมศิลป์กระจำงโซติ

การผูกโรง

ละครชาตรีโบราณจะมีเสากลางโรง ตัวนายโรงหรือตัวโผ (นางสร้อยทอง มีชูโภชน์) กำลังใช้คานากำกับเพื่อทำพิธีผูกโรง

นายโรงหรือตัวโหม้ตอก 3 เส้น กิ่งมะยมติดกับเสากลางโรงก่อนการโหมโรง

การจัดตั้งศาลเพียงดาวางเครื่องสังเวชจะหันหน้าเข้าหาโรงละคร จะต้องมีร่ม
กางและห้ามทบร่วมจนกว่าการแสดงจะเสร็จสิ้นในวันนั้น

การแต่งกาย ยืนเครื่อง ตัวพระ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแต่งกาย ยืนเครื่อง ตัวนาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแต่งกายของตัวตลกหรือตัวเบ็ดเตล็ดในบทของ เสนา

นางตลาด บทของนางแก้วหน้าม้า ในเรื่องแก้วหน้าม้า

ลักษณะตัวละครที่เป็น นางตลาด ในบทของนางยักษ์

ตัวนางตลาด บทนางวิฬาร์หรือเรียกว่านางแมว

โหมโรงด้วยปี่พาทย์ชาตรี

ฆ้องคู่

ฉิ่ง

ปี่ใน

โทนชาตรี

กลองชาตรี

กรับคู่

โน้ตสากลแสดงทำนองและจังหวะ

เพลงเชื้อ

ร้องประกาศหน้าบท

ทางร้อง

วัน น้ มี ละ คร เอย (เอื้อท) แก่ สิ้น

บน ถูก กระรื่อง พิ มนต์ ให้ พ่อ มา เอย
(ถูกดูรัม)

มรรบไก่ ๒ ชั้น

ก๊อบ ก๊อบ พริง ก๊อบ ก๊อบ พริง

ทำนอง

เล่น 2 เทียว

นิตสาıklแสดงทำนองเพลงช้าและเพลงเร็ว

เพลงช้า

ทำนอง

ตะโพน

ดื่บ

พริ้ง พริ้ง ดื่บ ป๊ะ ดื่บ พริ้ง พริ้ง ดื่บ

พริ้ง พริ้ง ดื่บ ป๊ะ ดื่บ พริ้ง พริ้ง ดื่บ

พริ้ง พริ้ง ดื่บ ป๊ะ ดื่บ พริ้ง พริ้ง ดื่บ พริ้ง

หมายเหตุ

ตะโพน

เสียงตะโพนเป็น

ดื่บ พริ้ง พริ้ง ดื่บพริ้ง พริ้ง

ศูนย์วัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพลงเร็ว

ทำนอง

ใช้ปากร้อง

คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง

ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง

ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง

ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง

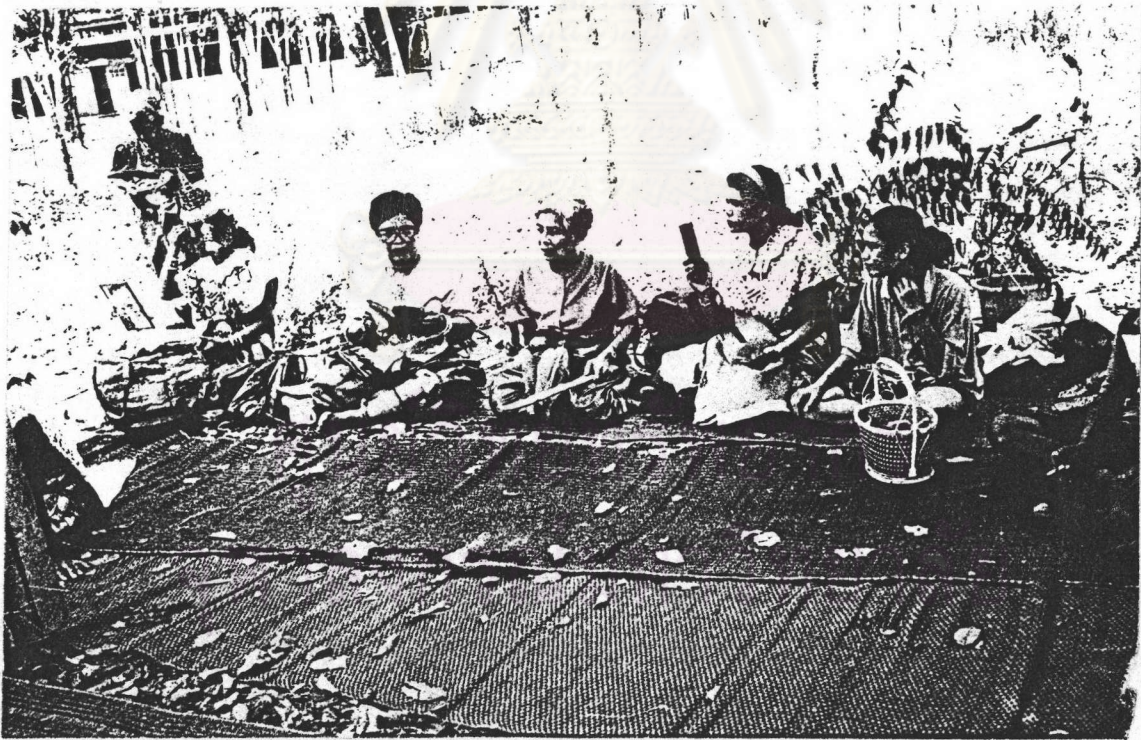
“คืบ. ทิง. ทิง.” ๑ ๑

คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง คืบ ทิง ทิง

รำถวายมือ แก้วบนก่อนจับเรื่องแสดงของคณะสรว้อยทองทิรัญ มีเสากลางโรงและ
ไม้กั้นฉาก

ดนตรี และลูกคู่ จะบรรเลงรับและร้องรับตลอดการร้องเช็ญครู

นายโรง ร้องเชิดครูและจะรำตามบทร้อง

โน้ตสากลแสดงทำนองและจังหวะเพลง ร้อยเชิญครูและรำชาติเบิกโรงชาตรี

ริ้ว

จังหวะโทนและกลองตี

ร้อยเชิญครูฝากศรี รุ่งศรี ร้อง โทนจนดับหน้าคันทนทศ

คณเอยคณครเหมือน ผิ่งแม่น้ำ พระคงคา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซัดเบ็กโรงชาตรี (ต่อ)

ซิว

จังหวะ โทนและกลองตึก

จนจนท่ารำ ระบำเพลง โทนและกลองชวทรี ตีหน้าทับ

นี้กลอง ตีคองมือ สองม้วน กลองเพลง จนท่ารำ ตีจั่ว อัดคัง

มลาย ผาตรีรำ โทนจนด้วยหน้าทับชาตรี หักสง่า

RIT

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับทำร่ำชัศเบิกโรงชาติรี โดยนางสร้อยทอง มีชูโกชน์

ทำนั่งไหว้

จะเป็นทำร่ำที่สำคัญตั้งแต่นายโรงร้องเชิญครูเสร็จจะลงมานั่งหน้าเตียง ด้วย
ทำไหว้ก่อนจะร่ำชัศเบิกโรง และทำไหว้จะเป็นท่าจบหรือการลงท่าแต่ละท่าในการ
ร่ำก่อนที่จะขึ้นทำร่ำใหม่

1. ทำยี่นไหว้

ทำนี่จะเป็นท่าแรกของการรำชุดเบ็กรอง จะใช้วิธีการยกเท้าและก้าวเท้า
ในการเคลื่อนที่

2. ทำเขาควาง หรือจันทรทรงกลด

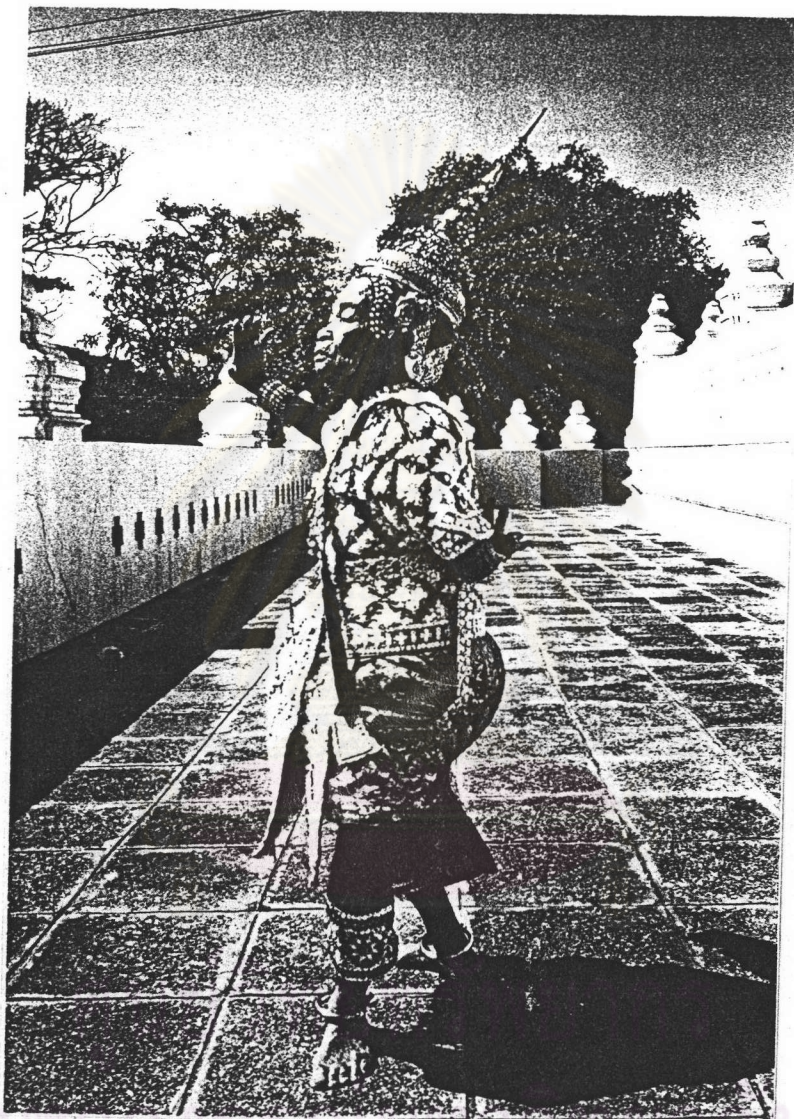
จะรำเวียนไปรอบ ๆ เวทีโดยมีท่าจับชายพกทั้งสองมือใช้การยกเท้าการ

ก้าวเท้าเป็นท่าเชื่อม

4. ท่าเสื่อลากหาง

ใช้การสอดจีบ ตั้งวง จีบหลัง สกเท้าและการก้าวเท้าเป็นท่าเชื่อม

4. ท่าไหว้หลัง

การเปลี่ยนมือจะใช้วิธีการปาดมือตั้งวง

- การเปลี่ยนจับไหว้หลัง
- ยกเท้าและก้าวเท้าเป็นท่าเชื่อม

5. ท่าทรงล่าง

การเปลี่ยนท่าจะใช้วิธีการจับมือ แตะมือ การยกเท้า และการก้าวเท้าเป็น
ท่าเชื่อม

หมายเหตุ ท่ารำที่ 2 - ท่ารำที่ 5 จะใช้รำท่าไหนก่อนก็ได้

ท่ารำซัดเบิกโรงชาตรี

โดย

นางทองหล่อ เสถียรอรุณ

ทำนอง

ทำย่น

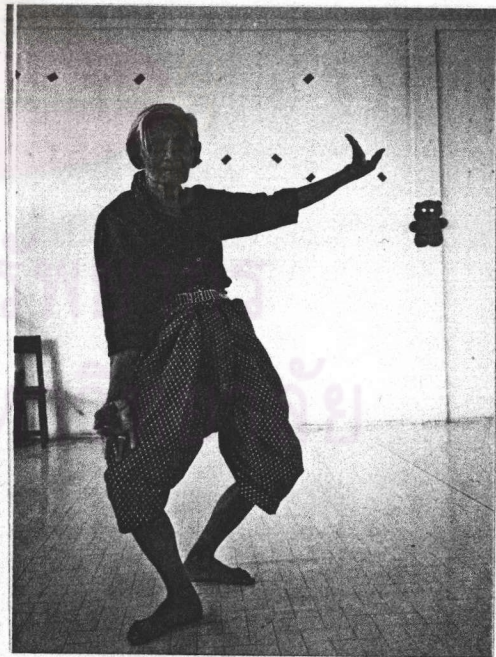
1

2

3

4

5

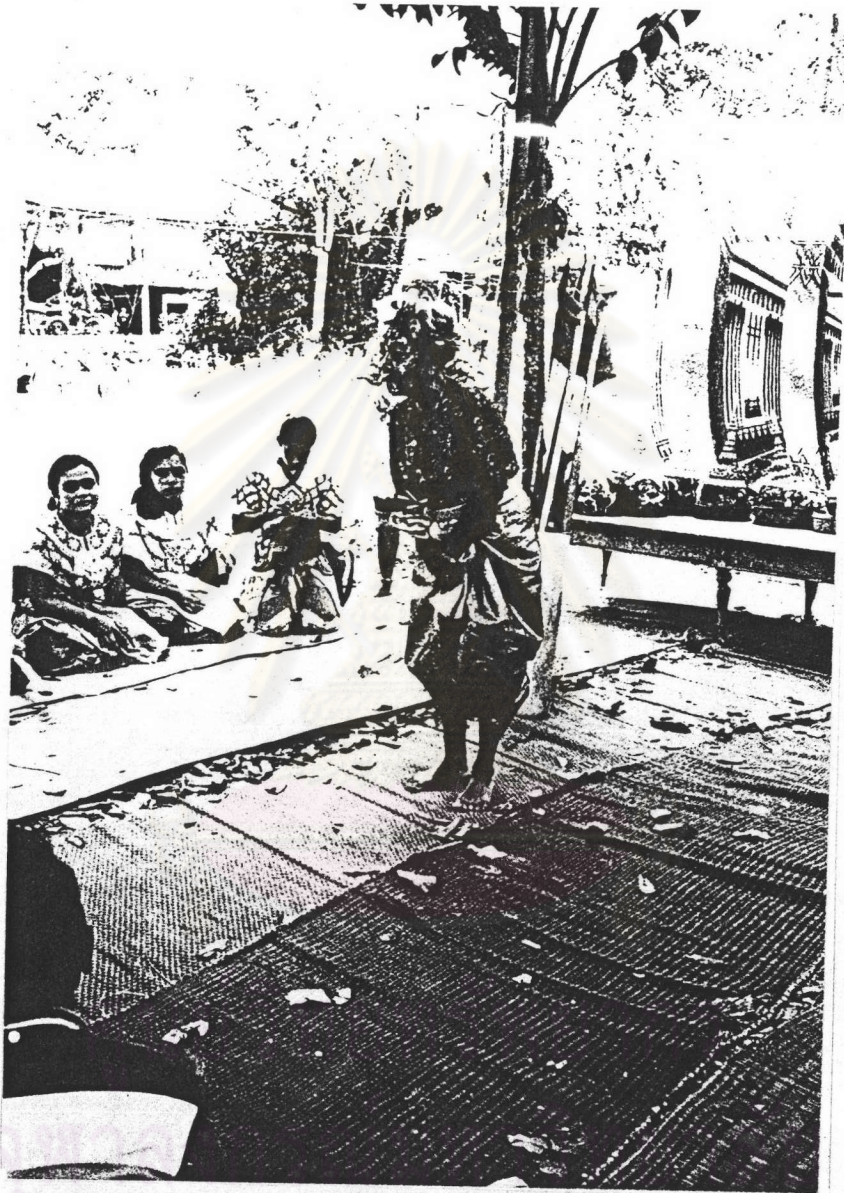
6

7

8

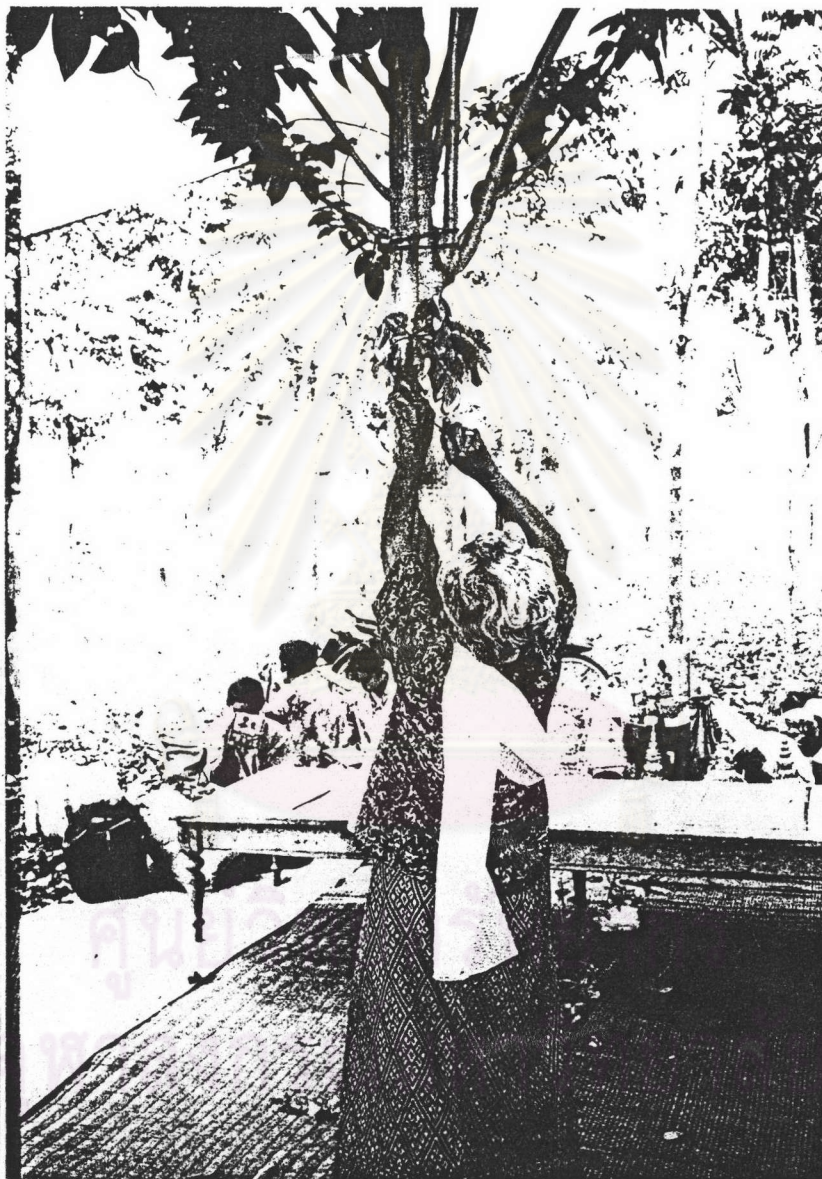
ตัวเบ็ดเตล็ดหรือตัวตลก จะออกมานำเรื่องก่อนการแสดงว่าวันนี้มาแสดงละคร
เรื่องในงานอะไร จะเล่นเรื่องอะไร ตอนไหน สุดท้ายจะเชิญชวนให้ติดตามผลงาน
ด้านการแสดง

ละครชาตรี เรื่องรถเสน ตอนรถเสนกับนางเมรีเสด็จชมสวนเพื่อดูมะม่วงหวาม
 มะนาวโห่ บทตัวนายโรง ตัวนาง และตัวเบ็ดเตล็ด ในภาพนี้แสดงละครชาตรีผสม
 ละครนอกใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าผสมปี่พาทย์ชาตรี มีฉากกั้น มีเสากลางโรง

ตัวละครยกเครื่องสังเวชเวียนรอบศาลเพียงตาจากซ้ายไปขวา แต่ละรอบจะมาหยุดร่ำหน้าศาลเพียงตา จะต้องทำทั้งหมด 3 รอบ หน้าพาทย์ใช้เพลงเชิด

เมื่อเลิกแสดงหรือที่เรียกว่า ลาโรง ตัวโผหรือหัวหน้าคณะหรือบางครั้งจะเป็น
ตัวเบ็ดเตล็ดที่มีความรู้ทางละครจะเป็นผู้แก้มัดตอกที่ผูกไว้ 3 เปลาะ

วางท่ารำ ตัวอย่างที่ 1

ต้นเลียง เมื่อนั้น

ท่านท้าวชาติธรรมา

ตบตามบทร้อง

ลูกคู่รับเที่ยวที่หนึ่ง
ท่านท้าวชาติธรรมา

ท่ากษัตริย์

ลูกคู่รับเที่ยวที่สอง
ท่านท้าวชาติธรรมา

ต้องใช้ท่ารำนี้นั้น

ฟิ่งโอรสทูลแกลงแจ้งกิจจา

ราชาโสมนัสให้หัตถ์

ตบตามบทร้อง

ลูกคู่รับเที่ยวที่หนึ่ง
ราชาโสมนัสให้หัตถ์

ท่าพาลาเพียงไหล่

ลูกคู่รับเที่ยวที่สอง
ราชาโสมนัสให้หัตถ์

ต้องใช้ท่ารำนี่เท่านั้น

ตัวอย่างที่ 2

ต้นเสียง เมื่อนั้น..พระรถ

เลิศล้ำในตำใต้

ตีบทตามบทร้อง

ลูกคู่รับเที่ยวที่หนึ่ง
ในตำใต้

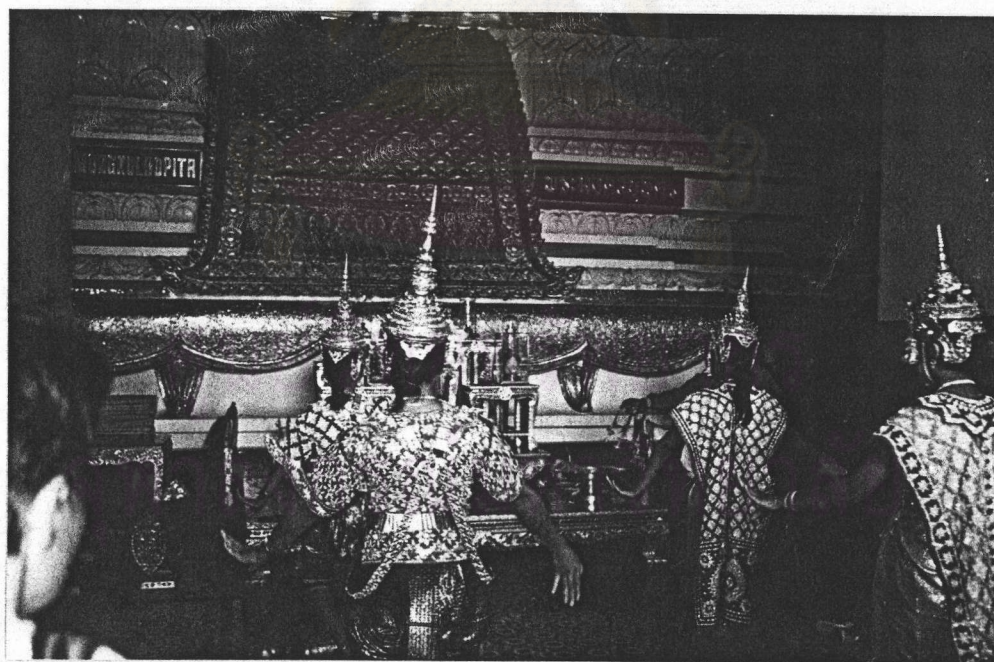

ท่าจับยาวหรือกัณนร่า

ลูกคู่รับเที่ยวที่สอง
พระรถเลิศล้ำในตำใต้

ต้องใช้ท่ารำนี่เท่านั้น

รำถวายมือ แก่บัณฑิตวิหารพระมงคลบพิตร

บันทึกภาพเมื่อ 15 ธันวาคม 2536

รำถวายมือ หน้าพระประธาน หลวงพ่อขาว
ที่ตำบลคลองสาน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โดยคณะสุเทพบรรเทิง

รำถวายมือ แก๊บนที่ศาลเจ้าแม่ตันจันทร์ เจ้าแม่กวนอิม
ท้ายตลาดหัวรอ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โดยมีเจ้าภาพจัดรูปเทียนบอกกล่าวที่แก๊บน

รำถวายมือ หน้าศาลพระพรหมด้วยความเชื่อที่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่งาน
ธุรกิจหน้าโรงแรมกรุงศรีริเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รำถวายมือ ของคณะจะได้จัดวงเด่น รำถวายพระประธาน หลวงพ่อน้อย เป็น
งานไหว้พระ จัดเป็นประจำทุกปี ในช่วงต้นเดือน 11 ที่ อำเภอบางไทร จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

รำถวายมือและแสดงละครแก้บน คณะสร้อยทองศิริฤๅ โรงละครชั่วคราวสร้าง
ขึ้น เพื่อการแสดงที่บริเวณบ้านของนายทอง หมาเรื่องจันทร์ แสดงเมื่อวันที่ 28
มิถุนายน 2535

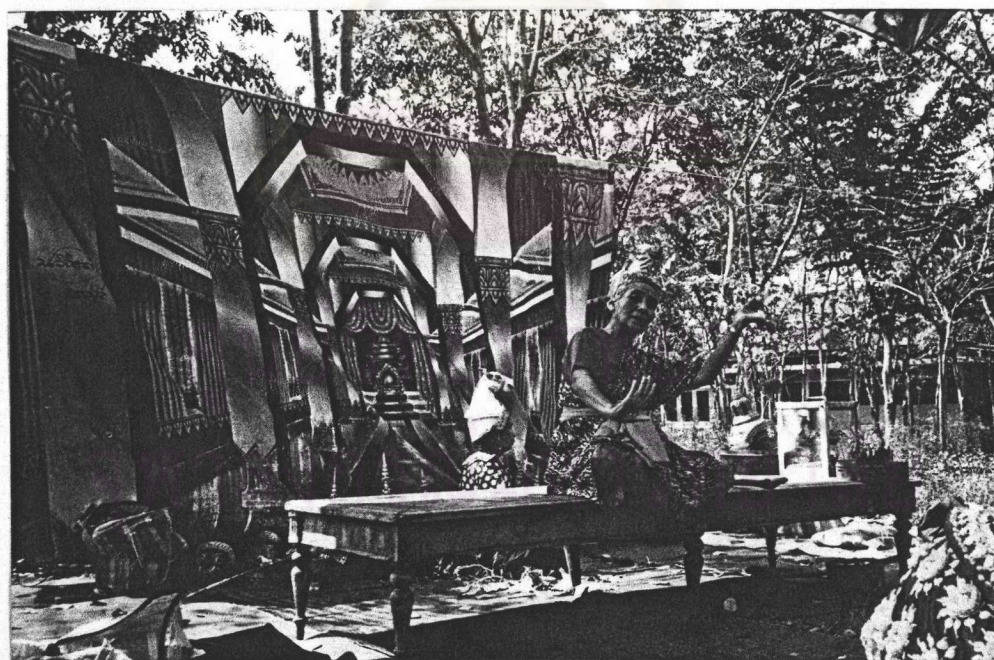
ละครแก้บน แสดงในนามคณะสุเทพบรรเทิง แต่ยังมีขึ้นบ้างจากคณะสร้อยทองหิรัญ
แสดงถวายหลวงพ่อบุชา ตำบลคลองสาน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนคร
ศรีอยุธยา

รำถวายมือ ของคณะธิดา ณ บางไทร ในงานฉลองหลวงพ่ोजง วัดหน้าต่างนอก
อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ร่ำร้องเชิญครู และร่ำซัดเบิกโรงชาตรี โดย ธิดา สาสาร
เจ้าของคณะธิดา ณ บางไทร

การแสดงละครชาตรี เรื่องรถเสนของคณะสร้อยทองหิรัญ

แสดงชาตรีผสมละครนอก

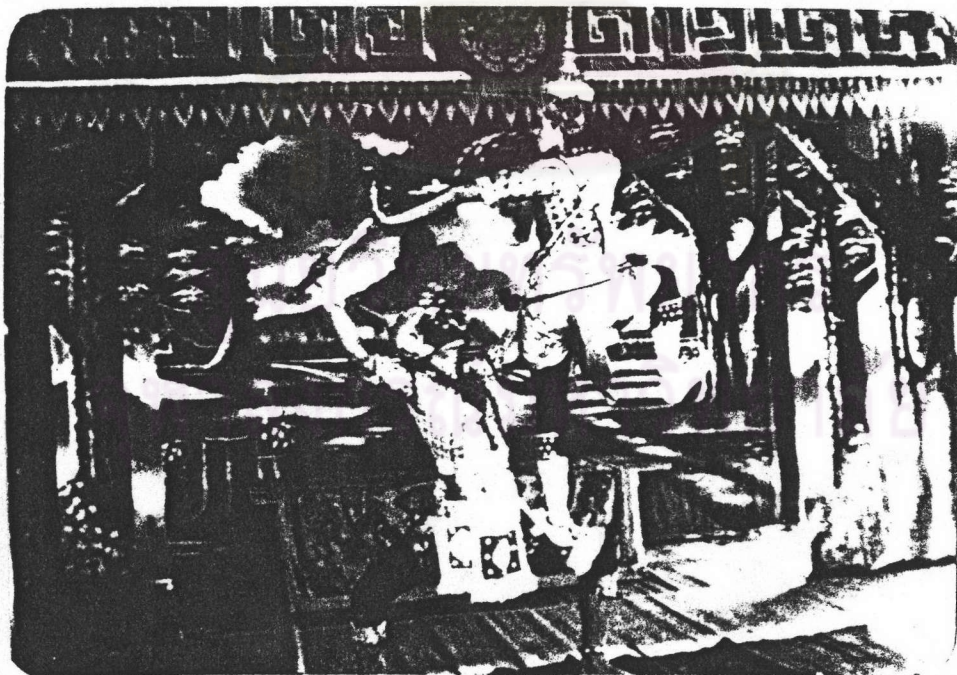
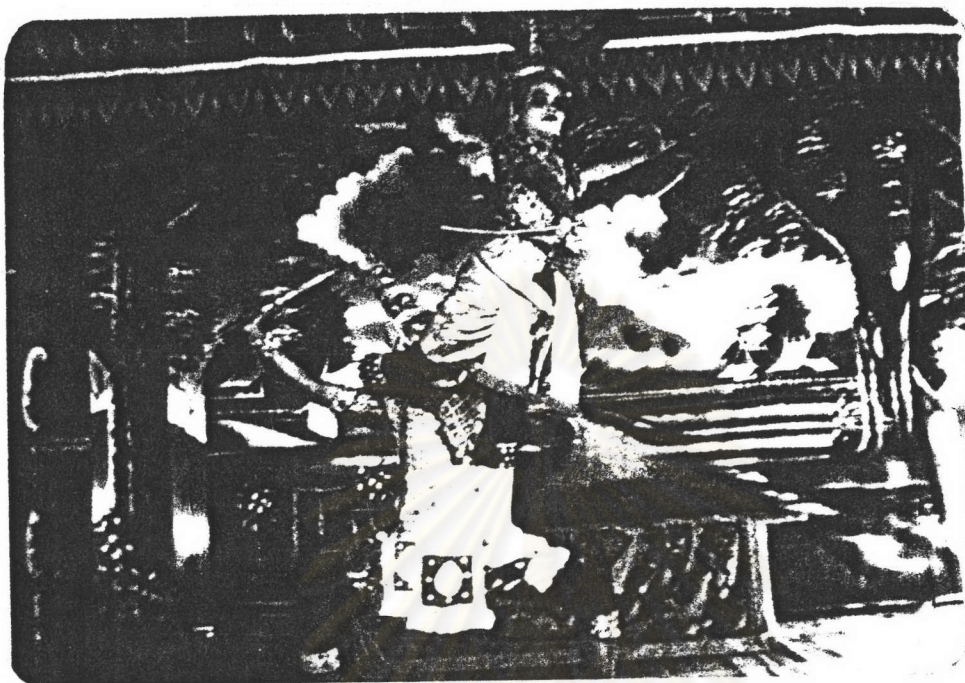
การแสดงแบบละครชาตรีผสมละครนอกของคณะสร้อยทองหิรัญ

แสดงแบบละครนอก

การแสดงละครนอก เรื่องกายเพชรของคณะอุดมศิลป์ระจ่างโชติ

การแสดงละครนอกของคณะจะเด็จดาวเด่น

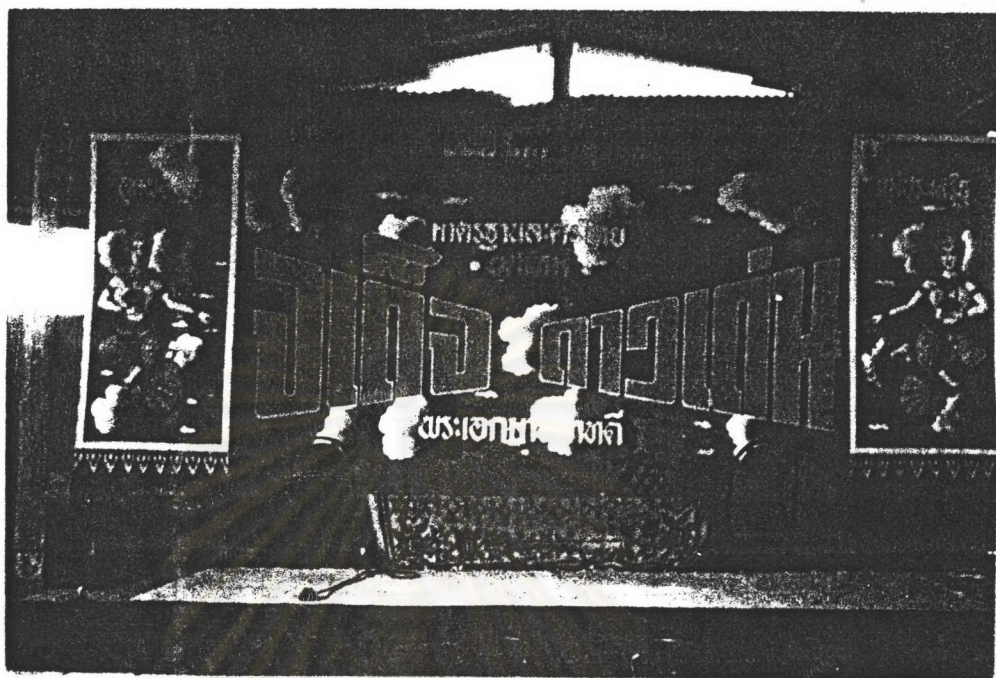

การแสดงละครนอกเรื่องกายเพชรของคณะจะเด็จดาวเด่น

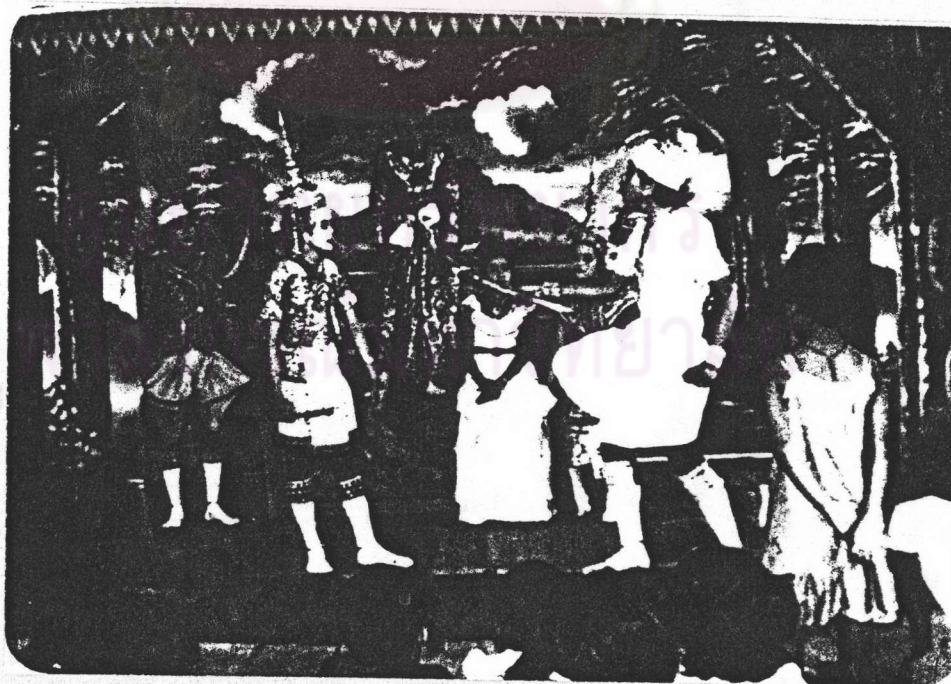
แสดงแบบละครพื้นทาง

การแสดงละครแบบพื้นทางของคณะอุดมศิลป์กระจำจางโชติ

- ฉากละครของคณะจะเต็จดาวเด่น ซึ่งออกแบบทันสมัยไม่
เป็นฉากท้องพระโรง
- การแสดงละครแบบพื้นทาง เรื่องโกมินทร์

ตัวอย่างบทละคร สมุดข่อย เรื่องมัทนตรา

ทรงศฤงคารพร้อมไปเสกสมรส
มีนพมาเวอากลิ่นพวงพวง
ทรมหาทอนลงแม่ชื่อหัว
ชื่อหัวเล็กจกแม่ชราศรี
หม่อมมา นางจปทอนชวามารท
ทอนไประชา... ของ... ภายปถปวรา...
ทรงศฤงคารพร้อมไปเสกสมรส
มีนพมาเวอากลิ่นพวงพวง
ทรมหาทอนลงแม่ชื่อหัว
ชื่อหัวเล็กจกแม่ชราศรี
หม่อมมา นางจปทอนชวามารท

ทรงศฤงคารพร้อมไปเสกสมรส
มีนพมาเวอากลิ่นพวงพวง
ทรมหาทอนลงแม่ชื่อหัว
ชื่อหัวเล็กจกแม่ชราศรี
หม่อมมา นางจปทอนชวามารท
ทรงศฤงคารพร้อมไปเสกสมรส
มีนพมาเวอากลิ่นพวงพวง
ทรมหาทอนลงแม่ชื่อหัว
ชื่อหัวเล็กจกแม่ชราศรี
หม่อมมา นางจปทอนชวามารท

ตัวอย่างบทละคร สมุดน้อย เรื่องพิณสุวรรณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์และแจกจ่ายแก่
 ข้าราชการและประชาชนทั่วทุกภาค เพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นที่ระลึก
 ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๑
 และเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าราชการและประชาชนที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
 และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์และแจกจ่าย
 แก่ข้าราชการและประชาชนทั่วทุกภาค เพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นที่ระลึก
 ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๑
 และเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าราชการและประชาชนที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
 และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ตัวอย่าง หน้าปกละครหนังสือวัดเกาะ เรื่องพระรถ

๓๓๕
พระรถ เล่ห์

๑ ตั้งแต่เมรีตาม พระรถ แล้วพระรถก็พาเมรี
มาเมือง ได้ตามน้ำแต่ก็ฆ่านาง ถนอมมาร ตาย
ทำยาตีที่รับ นาง สิบสอง มาเป็น อัครมเหสี จน
ถึง พระรถตามมารดาไปปลงศพ เมรี จนพระ
รถกตัญญูตายด้วยเมรี แล้วกตัญญูชาติเป็นพระ
สุทนต์มโนรา

๑ บดินน์ สัทธกถปสรศกตยกษ เห็น
พวกพลตมตลกตลกคต กิริทวาเป็นตวย
ฤทธิยา จึงโหมอ่านพระเวทวิเศษขลัง
กะเทืองถึงถึงท้าวตงสา เป็น ตมใหญ่

ตัวอย่าง บทละครหนังสือวัดเกาะ ในเล่มหน้าแรกจะมีเรื่องย่อเฉพาะตอนในเล่ม

ตัวอย่าง หน้าปกทละคร หนังสือวัดเกาะ เรื่องแดงอ๋อน

เล่ม ๖

โดยณมมณฑา

ตั้งแต่นั้นจากรักทพมาตามพบพระเกษ ทเขาทับทม
 แดจกวัฒน จนถึงพระเกษฆ่ากษัตริย์แล้วกษัตริย์ก็
 เป็นได้ ก็กลับเขาเมืองเป็นปกติ แดจกวัฒนเมษทนาย
 ทพมาช่วยนั้นจักรไปถึงทนมเมษทนายกับพระเกษ

แม่แดงอ่อนเป็นไฉน ไฉนนี้ จึงหนีพี่มา
 อยู่ในโพรงทอง จึงพัวลุดคั้นไปในหิ้งวง
 ทั้งสองหลงอยู่ใยในพงพี พ่อจะยกโทษให้ทั้ง

ตัวอย่าง บทละครหนังสือวัดเกาะในเล่มหน้าแรก จะมีเรื่องย่อเฉพาะตอนในเล่ม

ภาคผนวก ข.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างบทละคร

เรื่องพระรถ

จากหนังสือวัดเกาะแบ่งออกเป็นเล่มที่ 1 ถึงเล่มที่ 8 โดยมีเรื่องย่อดังนี้
 เล่มที่ 1 จับเรื่องตั้งแต่ เศรษฐีพรหมจรรย์ เอานางสิบสองไปปล่อย
 แล้วนางสารตรามาพบจึงรับเอาไปเลี้ยงเป็นธิดา แล้วนางสารตราไปจำศีลอยู่ในป่า
 นางสิบสองรู้ว่านางสารตราเป็นยักษ์แล้วหนีไป จนถึงนางสารตราออกตามไปในป่า
 แล้วท้าวชาติสิทธิ์ออกประพาศป่าพบกับนางสิบสอง

เล่มที่ 2 จับเรื่องตั้งแต่ ท้าวชาติสิทธิ์ออกเที่ยวประพาศป่า พบกับนาง
 สิบสอง แล้วรับนางสิบสอง มาเลี้ยงเป็นมเหสี แล้วนางสิบสอง ลาท้าวชาติสิทธิ์ไป
 เยี่ยมบิดา มารดาที่เมืองโกยสาละ แล้วลาบิดามารดากลับมาเมือง จนถึงนางศรีสมุท
 ฝันว่าได้เสวยมะจั่วหวา นาวโห่

เล่มที่ 3 จับเรื่องตั้งแต่ ท้าวประทุมราชให้สารไปขอมะจั่วหวา นาวโห่
 ที่นางสารตรา แล้วนางสารตราให้สารไปขอบุตรีท้าวประทุมๆ ก็ให้แมรีเป็นบุตรเลี้ยง
 นางสารตรา จนถึงนางสารตราจำแลงเป็นหญิงรูปงาม ไปเป็นมเหสีท้าวชาติสิทธิ์ ฯ

เล่มที่ 4 จับเรื่องตั้งแต่ ท้าวชาติสิทธิ์กริ้วนางสิบสอง แล้วให้เอานางสิบ
 สอง ไปขังอุโมงค์ไว้ แล้วนางเกาหลอดบุตรเป็นชายให้ชื่อพระศยาเสน จนถึงเทวดา
 แปลงเป็นไก่ พระรถจับได้ เที้ยวเอาไปชน ไปจนถึงพระศยาเสนท้าวชาติสิทธิ์ไปเอา
 มะจั่วหวา นาวโห่ ที่เมืองทันทวัน

เล่มที่ 5 จับเรื่องตั้งแต่ พระศรับอาษาท้าวชาติสิทธิ์ ไปเอามะจั่วหวา
 นาวโห่ ที่เมืองทันทวัน แล้วพระรถ จับม้าได้หนึ่งตัว ก็ขึ้นขี่เหาะไปกับม้า ถึงกุกุณิษา
 แล้วฤษีออกมาแปลงสารให้พระรถ กับทิ้งให้ยา แล บอกคาถาให้ด้วย จนถึงพระรถ
 เข้าเมืองทันทวัน

เล่มที่ 6 จับเรื่องตั้งแต่ ฤษีแปลงสารให้กับพระรศ แล้วพระรศเหาะไปถึง
ด้าน นายด่านก็นำสารเข้าไปแจ้งกับสิทธิกำลัป์ สิทธิกำลัป์ก็นำสารไปแจ้งแก่เมรี แล้วเมรี
ให้สิทธิกำลัป์จัดแจงโยธาออกไปรับพระรศ แล้วพระรศเข้าอยู่ในเมืองทันทวัน จนถึง
พระรศอภิเษกกับเมรีที่เมืองทันทวัน

เล่มที่ 7 จับเรื่องตั้งแต่ เมื่อพระรศเข้าไปอยู่เมืองทันทวัน อภิเษกกับ
นางเมรี มอมเหล่านางเมรี ล้วงถามความลับ พระรศขโมยยาวิเศษ ตานางสิบสอง
ลักมะงั่วหวา นาวโห้ แล้วหนีออกจากเมืองทันทวัน พร้อมกับม้า

เล่มที่ 8 จับเรื่องตั้งแต่ เมรีตามพระรศ แล้วพระรศลาศพเมรีมาเมือง
ใส่ตาแม่ป้าแล้วก็ฆ่านางถนอมมารดา ท้าวยาสิทธิรับนางสิบสองมาเป็นอัครมเหสี จน
ถึงพระรศลาบิดามารดาไปปลงศพเมรี จนพระรศกลั่นใจตายด้วยเมรี แล้วกลับชาติ
เป็นพระสุธน-มโนห์รา

ตัวอย่างบทละคร เนื้อเรื่องพระรศ เล่ม 1

ข้าขอเคารพจบทัดถ์	พระรัตนะไตรยทั้งสาม
ไว้บิตรมารดาพยายาม	มีความอุปถัมภ์ ค้ำชู
ทั้งพระองค์ทรงเมืองเรืองเดช	ปิ่นเกษเลิศลักษณ์อักษุ
อีกองค์พระสยามขมภู	ทั้งคุณครูอาจารย์ชาญไชย
ข้าผู้แตงนามบอดอสกิด	อีกกำหนดตื่นอุประจุใส่
ท่านที่มีปรีชาปัญญาไว	ก็คงได้แจ้งความตามการ
มาข้าจะกล่าวบทไป	ถึงเศรษฐีบ้านใหญ่ไพศาล
ประกอบด้วยทรัพย์ยิ่งศฤงฆาร	บริวารยศถาข้าคน
อยู่ในเขตพาราไภยสาละ	ชาวธานีลื้อแจ้งทุกแห่งหน
ตาเศรษฐีมีนามตามยุบล	เลิศล้ำชื่อสมพรหมจรรย์
ท่านชายนี้นามพราหมณ์	สองศรีพอสมคมสัน
มีแต่บุตรีฉวีวรรณ	ร่วมกันพี่น้องสิบสองคน

ตั้งแต่เกิดพี่น้องสิบสองศรี
 สิ้นทรัพย์อัปประกาศยากจน
 อยู่แต่ตัวผิวเมียบกับบุตร
 แต่เลี้ยงลูกมาช้านาน
 สองผิวเมียบรักษาหากัน
 เพราะอู่ลูกเกิดมากาลี
 พรหมจรรย์จึงว่ากับเมีย
 ต้องเอามั่นพี่น้องสิบสองคน

ฟังว่า

ด้วยความรักลูกยาอาไลย
 ครั้นจะเกียงเยียงเลี้ยงไว้
 จนไม่มีจะกินสิ้นทาง
 โสกาพลางทางว่ากับสามี
 แต่ใจของเมียรักพะวักพะวง
 พรหมจรรย์ปลอมเมียอย่าเสียจิตร
 ถ้ากุศลน้อยปล่อยไป
 พรหมณีหนึ่งนั่งฟังผิว
 มาตัดอ้อยที่ไร่ไปพลัน

เจรจา 10 คำ

ประโลมลูบจูบเกล้าเมาลี

ด้วยรู้จะกำจัดพลัดนาง
 บัดนั้น

กลัวว่าลูกจะพะวงสงกา
 ความวิบากยากจนทนเอา
 แล้วชวนสิบสองลูกยานารี

ท่านเศรษฐีวิบัติขัดสน
 ข้าคนหนีหายวายปราณ
 สิ้นสุดสมบัติพิศฐาน
 จะรับประทานเข้าไปไม่มี
 จะทำฉันทใจเล่าเจ้าพี่
 อับปรีดิ์สิ้นทรัพย์อัปจน
 อู่ลูกเห็นไม่เห็นเป็นผล
 ปล่อยให้พ้นจากเราเบาใจ
 พรหมณีน้ำตาหลังไหล
 ให้จนใจสุดคิดจิตรนาง
 ก็ยากไร้สารพัดขัดขวาง
 คงวางวายตามกันมันคง
 ก็ตามที่จิตรคิดประสงค์
 หักไม่ลงด้วยว่าอาไลย
 ควรคิดรอรอชณาไศรย
 ไม่บัลไลยคงประสบพบกัน
 คลายหม่อมมัววิโยคโศกศัลย์
 แบ่งปันพี่น้องสิบสองนางฯ

โสกีร์ร้องหม่อมหมาง

ควรพาลางว่าให้ไปมาฯ

พรหมจรรย์เศรษฐีมียศกา

จึงห้ามอย่าร้องให้โยมิ

จะโศกเศร้าหม่อมไม่ต้องที่

ไปพงพีเกี่ยวพาพื้นมาไว้

จะได้ซื้อขาย่ายกิน
ว่าพลาจฉวยพรัคลาไคล

กุเลง

แต่ออกจากวิถีที่ถิ่น
ด้วยมิได้แจ้งจิตร
ครั้นถึงยังป่าไม้ไพรลี
เห็นมาไกลนัคเรศเขตคั่น
ก็เห็นว่าขัดขวางทาง
จึงบอกนางสิบสองอนงค์
ข้าจะไปดูที่ท่าเล
ถ้าเห็นการเสร็จสรรพจะกลับมา
ว่าพลาจเล็ชวลิตตัดทาง
หกหลังบังเงาเขาไม้

เข็ด

เมื่อนั้น
จนเข้าใกล้สุริยาราตรี
มิได้เห็นบิดามารับ
หรือว่าเสื่อสางกลางไพร
ท่าไหนจะได้ไปบ้าน
ไม่แจ้งว่าจะไปข้างไหนดี

โอด 6 คำ

เมื่อนั้น
บอกพี่น้องทั้งนั้นทันใด
เมื่อเราออกจากถิ่นก็กินอ้อย
ก็เห็นจะสมมาตรไม่คลาศคลา

เจรจา 4 คำ

เป็นทรัพย์สินพอแต่แก้ไข
สิบสองนางทราวมไวยตามมา

นางเดินกินอ้อยกันทรธา
บิดาจะพามาปล่อยในไพรวัน
ตาเศรษฐีหยุดรื้อนผ่อนผัน
ทางจรัลหันเหียนเวียนวง
ลูกเดินไม่ถูกทางไปไหลหลง
เจ้าจงคอยพ้อรอร่า
คาดคะเนพื้นไม้ในป่า
จงคอยทำบิดาอย่าไป
มิให้นางโฉมยงสงสัย
รีบกลับไปเคหาไม้ข้าที่

สิบสองนางพี่น้องหมองศรี
นางเทวีหวาดหวั่นพรันใจ
หรือกลับได้เชิญเป็นใจ
เอาไปเป็นภักษพยัคฆี
สิ้นประมาณแถวทางกลางวิถี
ต่างโสภิตรวญคร่ำรำไร

นางเกาปรีชาจะหาไหน
ตัวข้าได้สังเกตเหตุมา
ตามชั้นรอยคะเนไปเคหา
พากันมาโสภาว่าไร

เมื่อนั้น
ต่างเห็นด้วยเทวีดีใจ

เช็ด 2 คำ

ครั้นถึงที่นางต่างคน
เห็นท่านบิดรมารดา

โอด

โอบีดาทั้งข้าเสียได้
จนใกล้เวลาจะสายัณห์

เจรจา 4 คำ

บัดนั้น
กูไปปล่อยสิบลับกลับมา
แล้วจึงแกล้งทำแต่งว่า
ด้วยพ่อมาพักผ่อนใจ
ก็พอเหมาะลูกยามาถึง
แล้วสงไสยไต่ถามตามที

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น
ไม่คิดพิศวงสงกา
ด้วยลูกตามรอยอ้อยมา
ถ้าหาไม่คงได้ออยู่ในดง

ฟังคดี
แต่ทำเป็นสกดอดใจ

เจรจา 6 คำ

แล้วคิดนึ่งนิกตริกตรอง
กูจะปล่อยให้ได้มิให้มา
พอมืดค่ำย่าแสงสุระศรี

สิบเอ็ดนางฟังน้องว้ายร้องไห้
ก็คลาไคลตามรอยอ้อยมา

จรดลเข้าสู่คูลา
ต่างโศภาครวญคร่ำรำพรรม

ให้ลูกอยู่ในไพรสณฑ์
ลูกพากันตั้งจิตรคอยบิดา

พรหมจรรย์ให้คิดสงกา

มรรคารู้กันฉันท
ปล่อยลูกยกยาอย่าพะวงสงไสย
หมายจะไปรับเจ้าเดี๋ยวนี้
อย่าโกรธซึ่งพ่อไม่หน้ายหนี
โฉนนี้มาถูกลูกยา

สิบสองนางฟังบิดาว่า
จึงแจ้งกิจจาตามตรง
จึงถึงเคหาไม่ไหลหลง
ปลดปลงชีวันบัลไลย
ท่านเศรษฐีหันหันหมั้นไส้
เรียกให้ลูกเข้ากินปลา

อสิบสองแหลมหลักหนักหนา
ต่อเวลารุ่งเช้าจึงเอาไป
สองเศรษฐีเข้าเคหาอาไศรย

ต่างพากันม่อขระจับหลับไป

ตระ ครั้นรุ่งแจ้งแสงทอง
พรหมจรรย์สั่งความพราหมณ์
วันนี้ให้มันได้มา
เอาทรายฝุ่นคลุกกระคนปนไป
พราหมณ์ก็ทำตามว่า
สืบเอ็ดห่อพอไปให้ป็น
ให้กับนางเกาเห่าวลักษณะ
สืบสองนางไม่รู้บาย

เจรจา 8 คำ

บัดนั้น

ด้วยคิดคอยจะปล่อยลูกยา
จึงบอกสืบสองบุตร
เจ้ามาตามพ่อไปตัดไม้ยาง
ว่าพลาเงเตรียมการชวานพริ้ว
ออกจากเคหาพายุพิน

เช็ด

ครั้นถึงป่าไม้ไพรชัญ

จนสิ้นมรรคามาไกล
ตัดไม้ป่านี้มีมาก
สืบสองนางไม่รู้เล่ห์กล

ผละ 4 คำ

พรหมจรรย์เห็นนางพี่น้องนั้น
เศรษฐีค้อยแอบดงพงพิน

เช็ด

จนใกล้สุริยาราตรี

ส่องทั่วเมฆผัวลูกกรากจากที่
จะปล่อยอี่สืบสองพี่น้องไป
เจ้าจงหาเข้าปลาเตรียมให้
ให้แจ้งใจเสียหน่อยว่าปล่อยมัน
เอาทรายคลุกเข้าปลาเสด็จสรรพ
แต่ห่อหนึ่งนั้นไม่คลุกทราย
ด้วยยังรักกว่าลูกทั้งหลาย
โถมฉายค่านับรับมา

เศรษฐีพรหมจรรย์สรรษา

มิให้ได้มาที่ทาง

วันนี้สาระพัดขัดขวาง

ในไพรกว้างมาจำหน้าชายกิน

ชวานลูกยาพร้อมกันผันผาย

เข้าไพรสนิทถิ่นดงตรงไป

ทำเที่ยวเลี้ยวลัดเนินไสล

แล้วบอกให้พี่น้องสืบสองคน

จตุลากพันยับสับสน

สาระवलพากันพินพิน

พากันพันพฤษษาไม่ฝ่าฝืน

กลับคืนเคหาไม้ซ้าที่

เมื่อนั้น

เห็นได้เหลือหลายมากมายมี
ก็ไม่เห็นบิดามาไม่
นวนนางพี่น้องสิบสองคน
หรือบิดาทิ้งเรา เข้าบ้าน
ไอ้คราวนี้น้ำที่จจะบัลไลย
ต่างร่าบ่นจนเย็นไม่เห็นพ่อ
แก้ห่อเข้าออกจะรับประทาน
เห็นมีแต่กรวดทรายคลุกเข้า
ไม่มีกรวดทรายในเข้าปลา

เจรจา 10 คำ

เมื่อนั้น

รู้บิดมารดาไม่อาไลย
จึงแบ่งเข้าปลาตามมี
ให้สิบเอ็ดโถมศรีพี่ยา
ด้วยบิดมารดาระอาจิตร
จึงเอาเราปล่อยดงพงไพร
สู้ทนลำบากยากเย็น
ไม่ถึงที่คงไม่วายปราณ

เจรจา 8 คำ

เมื่อนั้น

ได้ฟังน้องรักประจักษ์ใจ
สุดที่จะกลั้นรันทด
ไอ้ครั้งนี้น้ำที่ถึงชีวิต

โอด 4 คำ

สิบสองนางพี่น้องในไพรลี
ต่างยินดีเรียกหาบิดาตน
ต่างจนใจเห็นผิดคิดจน
ร่าบ่นกรรม ๆ ทำอะไร
เหมือนก่อนการเช่นนี้หรือใจ
ทางจะไปสิ้นสิ่งเกิดเหตุการณ์
รันทดท้อใจหิวหิวอาหาร
ทั้งสิบเอ็ดนงคราญการดา
แต่น้องสาวเกาน้อยชนิษฐา
ต่างก็พากันกำสรดระทดใจ

นางเกาปรีชาจะหาไหน
แกล้งให้ลูกน้อยปล่อยมา
ยังดีของตัวจัดหา
แล้วบอกว่าอย่ากำสรดอดใจ
เพราะสุดคิดยากจนพันวิไสย
ถึงกลับไม่ก็ไม่จริงการ
ตายเป็นบุกไปไพรสามท์
ตามแต่การกุศลทนไป

สิบเอ็ดนางนารีศรีใส
ต่างได้เห็นจริงทุกสิ่งอัน
กำสรดวิโยคโศกศัลย์
ต่างพากันโสกาอวรณ์

ครั้นเสื่อมสร้างวิโชคโศกเศร้า ลีบสองเจ้าเทวีศรีสมร
ก็พากันดั้นด้นสัญจร ชอกซอนไปในไพรพนา

ทะยอย

มาข้าจะกล่าวบทไป ถึงนางยักษ์ฤทธิไกรแก้วกล้า
มีนามนางมารसारตรา ครองพาราทานวันธานี
แต่ผู้นั้นอาสัญบัลไย นางได้บำรุงกรุงศรี
ไร้องค์โอรสบุตร ไม่มีเชื้อวงศ์พงศ์พันธ์
นางตั้งใจทำกิจพิถี ให้กายเป็นมณีเจดฉัน
แต่กำหนดมีเสรีจเจ็ดวัน ไปอารัญตั้งกิจพิถี
ครั้นถึงเคารพครบครัน นางกุมภันท์จะไปไพรสี
จัดแจงแต่งกายดีบตี ก็ออกมายังที่แท่นทอง

เสมอ 8 คำ

ครั้นถึงลดองค์ลงบนอาสน์ ตรัสสั่งอำมาตย์ทั้งผอง
จงอยู่ดูนิเวศน์เขตรัครอง เราจะต้องจากไปไพรวัน

เจรจา 2 คำ

ว่าพลางย่างลงจากที่ นางยักษ์ชาติกรายผายผัน
รีบออกนอกนิเวศน์เขตรัค้น ไปยังอารัญทันใด

กราวนอก

ครั้นมาถึงยังดงพงกว้าง แลเห็นนางลีบสองผ่องใส
เดินเก็บผลไม้ในไพร งามวิไลยล้ำบุตรี
นางสารตราอาไลยใจผูก อยากได้เป็นลูกนางยักษ์
ก็กลับแปลงกายพลันทันที รูปชินีสู่รูปร่างเป็นนางงาม

ตระ 4 คำ

ครั้นแปลงกายเสรีจพลันทรธา จึงเดินมาเข้าใกล้ใต้ถ้ำ
ว่านี่แน่โฉมของนงราม โฉมงามผุดผ่องลีบสองนาง
เจ้ามาไซที่ในป่า หรือว่าวิบัติขัดขวาง

จงแจ้งกิจจาอย่าพราง

ข้าเห็นนางนิกน่ำปราณี

เจรจา 8 คำ

เมื่อนั้น

สิบสองนางพี่น้อง

หมองศรีเห็นนางกัลยานารี

มาพาที่ใต้ถ้ำตามตรง

มิได้รู้ท่าทางนางยักษ์

นางลักษณะแจ้งความตามประสงค์

เล่าความตามกันมั่นคง

โดยตรงให้ฟังแต่หลังมา

เจรจา 4 คำ

เมื่อนั้น

นางสารตรามีศักดิ์เป็นยักษ์

ได้ฟังพี่น้องสิบสองรา

เวทนาโหมยงนคราญ

จึงว่าแม่คุณบุญเรา

มาพบเจ้าเขาวชอดสงสาร

แม่ไม่มีลูกผัววายปราณ

แต่ได้ครองถิ่นฐานธานี

มาเถิดแม่มาจะพาไป

เลี้ยงไว้เป็นบุตรมาระศรี

มิให้ขัดใจสิ่งใดมี

แม่เทวีย่าแห่งแคลงใจ

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น

สิบสองนางฟังแจ้งแถลงไข

ต่างคนยินดีเป็นพันไป

ด้วยยากไร้อดตัดพลัดมา

ต่างพากันเข้าไปไหวกราบ

โดยสุภาพพร้อมกันสรรหา

แม่เจ้าประคุณกรุณา

เมตตารักลูกผูกพัน

อันตัวข้าสิบสองพี่น้องนี้

ฝากชีวิตมารดาจนอาสัญ

เป็นเกือบทองรององค์ทรงธรรม

คิดหมายมั่นเหมือนพระชนนี

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น

นางสารตราปรีเปรมเกษมศรี

ฟังสิบสองกานดาพาที่

นางยินดีเหลืออันคนนา

ประโลมลูปจวบเกล้าเผ่าผม

เชยชมลูกรักหนักหนา

ครั้นเปียงบ่าชชายศรีสุริยา

นางชวนสิบสองรามาทานี

สารตราดำเนินเตินหน้า
 เลี้ยววัตตัดตรงพงพี

เช็ด 4 คำ

ครั้นมาถึง

สารตราคิดเห็นไม่เป็นการ
 ก็ให้เห็นพวกเหล่าชาวนิเวศน์
 ออย่าเลยจะให้เจ้าเทวี
 เราจะไปสั่งบัลดาข้าคน
 เป็นเพชมนนุษย์สุดสำออง
 คิดพลาง
 จึงบอกสิบสองอระไทย
 แม้จะเข้าไปในบุรี
 จะได้สมยศถาสง่าภักตร์

เจรจา 4 คำ

เมื่อนั้น

สุดแต่แต่ชนนมีใจ
 ทั้งสิบสองลูกน้อยจะคอยท่า
 ออย่าอยู่ซ้ำให้ข้าราคะ

เจรจา 2 คำ

เมื่อนั้น

ประโลมลูปรับคำอ้อลา

เช็ด 2 คำ

ครั้นมาถึง

อยู่พร้อมมวณภูถ้วนตนมมนตรี

เจรจา 2 คำ

นำนางลูกยามาระศรี
 มาบุรีที่ทางนางมาร

ยังซึ่งนอกนิเวศน์เขตรัฐาน
 จะพานงคราญเข้าธานี
 ผิดเพศทรลักษณ์ยักษ์
 อยู่นอกบุรีนี้พลาง
 ให้แปลงตนเป็นอนบิดผิตอย่าง
 จึงรับนางนงเยาว์เข้าไป
 ชินนางยิ้มแยมแจ่มใส
 ทรามไวยอยู่นี้ละลูกรัก
 จัดโยธีมารับให้สมศักดิ์
 ไม่ช้านักแม้จะกลับมารับไป

นางสิบสองบังคมประนมไหว้
 ความรักใคร่ลูกยาปราณี
 เชิญมารดาเข้าไปกรุงศรี
 เชิญพระชนนีรับมา

นางมารพึงบุตรสุดทรรรษา
 ก็รีบตรงเข้ามาธานี

ยังซึ่งจังหวัดขึ้นสู่พระโรงรัตนเรืองศรี
 อัญชลีนางมารสารตรา

เมื่อนั้น

จึงมีเสาวณีสเนา
จงกลับแปลงกายาเป็นมนุษย์
ถ้าใครเป็นยักษาราคี
แล้วจัดแจงตระเตรียมเกณฑ์แห่ง
ทั้งวอทองรีบริดจัดไป
ก็จะไปรับนุชบุตร
เดี๋ยวนี้ยังพอกอยู่นอกพารา

เจรจา 8 คำ

บัดนั้น

น้อมคำนับรับพระเสาวณี
บ้างไปเที่ยวร้องป่าวชานีเวศน์
เป็นมนุษย์สุดสิ้นเขตรัดัน
จัดแต่งวอทองสิบสองหลัง
มีนางเชิญเครื่องตามงามวิไลย
พร้อมเครื่องสูงอภิรมชุ่มสาย
ครั้นเสร็จสรรพเข้าประทับที่ทาง

เมื่อนั้น

เสด็จออกเกษสุวรรณบัลลังก์
ก็ลงทรงวอสุวรรณอันเจิดฉาย
รีบออกจากพาราคลาไคล

เชิด 4 คำ

ครั้นมาถึง

นางสารตราลงวอจรัล

เสมอ 2 คำ

นางชินีมีศักดิ์ยักษา

เร่งป่าวร้องบันดาข้าบุรี
ให้สิ้นสุดเขตรัดันกรุงศรี
จะประหารชีวิวัลไลย
ให้ล้วนแต่เครื่องสูงผ่องใส
ให้ได้สิบสองวอข้อฟ้า
ได้นางเทวีแต่ในป่า
อย่าได้เข้าเตรียมกันให้ทันที

ขุนเสนามีศักดิ์ยักษิ

ออกจากที่เฝ้ามาไม่ช้าพลัน
แปลงเพศจากยักษมีภภระสัน
แล้วพากันเกณฑ์กระบวนถ้วนไป
พระที่นั่งเรื่องรองผ่องใส
ปีไฉนกลองชนะระยะวาง
กลดระบายลายปักหักทองขวาง
คอยรับนางพระยาอยู่น่าวัง
นางสารตราขึ้นชมสมหวัง

เห็นพร้อมพร้อมเกณฑ์แห่งแลวิไลย
พร้อมไพร่นายเดินกระบวนถ้วนไสว
ตรงไปนางอยู่นอกบุรี

ยังซึ่งนงนุชก็ยิ่งหยุดวอทองผ่องศรี
มาเชิญพระบุตรเข้าวัง

เมื่อนั้น
มาขึ้นวอสุวรรณบัลลังก์
เกณฑ์แห่งกระบวนถ้ำหน้า
ตามนางเข้าสู่บุรี

นางสิบสองขึ้นชมสมหวัง
พร้อมพรั่งด้วยพระชนนี
สาวสรรค์กัลยามาระศรี
เสนีเร่ร้างกันครรไล

กลองโยน

ครั้นถึงเกษมณีที่รับ
นางสารตราชวนสิบสองทราวมไว

หยุดประทับวอทองผ่องใส
เข้าสู่ในปรางรัตนชัชวาลย์

เสมอ 4 คำ

ลดองค์ลงเหนือแท่นที่
แสนสวาสต์ด้วยองค์นงคราญ
ทั้งพระพี่เลี้ยงเคียงคู่
ทั้งสิบสองนงนุชบุตรี

นางชินีปรีเปรมเกษมสำนัต
จัดเหล่าพนักงานนารี
ระวังดูธิดามาระศรี
จัดนารีให้เจ้าเท่ากัน

เจรจา 4 คำ

เมื่อนั้น
นอบน้อมค่านับอัปภิวันท์
อยู่ด้วยกับนางยักษา
รักเหมือนมารดาอาไฉย

นางสิบสองปรีเปรมเกษมสันต์
ค่อยผ่อนผันสิ้นทุกข์ศุขใจ
ไม่กังขาหลงคิดพิสมัย
ตั้งใจปรนนิบัติอัตรา

เจรจา 4 คำ

เมื่อนั้น
ยิ่งพิศวาสต์พี่น้องสิบสองรา
คิดจะใคร่ทำขวัญโถมเงลา
ให้เป็นใหญ่ยิ่งองค์นงคราญ
คิดพลาทางย่างจากปรางรัตน
ตามนางสารตราคลาไคล

นางชินีผู้มียศถา
ตั้งหนึ่งว่าชื่อนางมาร
สมโภชเจ้าเขาวยอดสงสาร
แก่เหล่าหมู่มารนานไป
พร้อมชนิดนารีศรีใส
ออกพระโรงไชยเรื่องรอง

เสมอ 6 คำ

ครั้นถึงขั้นนั่งบัลลังก์อาศน์
นางสารตราชั้นชมสมปอง
ท่านจงเร่งรัดจัดสรร
การสมโภชให้จบครบมี
พร้อมอำมาตย์คั้งคับสนับสนอง
จึงสั่งสอนเสนาไม่ช้าที่
จะทำขวัญลูกยามาระศรี
ในสามราตรีให้ทันการ

เจรจา 4 คำ

บัดนั้น
รับพระเสาวณีนางมาร
จัดแจงบาดหมายจ่ายแจก
ตระเตรียมเกณฑ์กันตั้งบัญชา
ที่นั่งในจัดดูปักกัน
ทั้งบายศรีแก้วทองของตระการ
เสนาผู้ใหญ่ใจหาญ
ค้อยคลานเคลื่อนคล้อยถอยมา
ตามแผนกหมวดหมู่ดูหา
ปลูกสร้างตั้งมีำโรงงาน
ด้วยสุวรรณผ่องใสไพศาล
พร้อมเครื่องอาสน์สำเร็จเสร็จไป

เจรจา 6 คำ

ครั้นถึงวันที่มีกำหนด
ทุกหน้าที่ค้อยระวังตั้งใจ
พร้อมกันหมดเสนาน้อยใหญ่
ค้อยเจ้าเวียงไชยจะทำการ

เจรจา 2 คำ

เมื่อนั้น
ครั้นถึงวันทำขวัญนคราญ
แม้จะทำขวัญลูกกรัก
ได้เป็นยอดนารีศรีพารา
นางสารตราปรีเปรมเกษมสำนัด
ปลอบเจ้าเขาวมาลย์กานดา
ให้สมศักดิ์ปรากฏยศลา
แล้วชวนพระบิดาเข้าสรงชล

ลงสรง

พนักงานไชท้อประทุกทอง
วารินกลั่นกลั่นเสาวคนธ์
สิบสองนางประปิดขัดสี
เข้าระหัดขัดสีบาทา
ครั้นเสร็จสรงทรงสุคนธ์ปนปรุง
แล้วทรงภูษาทองผ่องอำไพ
เป็นละอองโปรยปรอยผอยฝน
ปรุงปนสุวรรณคันธา
พร้อมนารีเรียงรายซ้ายขวา
ทั้งสิบสองธิดานวลใย
หอมฟุ้งยวนจิตรพิสมัย
งามวิไลหลายอย่างต่างกัน

คาดปิ่นแห่งเปล่งเม็ดเพชรรัตน์	บรรจงจัดสร้อยนวมสรวมกระสัน
สอดสนับทับทรวงดวงสุวรรณ	ดูแพรวพรวนเพชรพรายลายมณี
สวมสังวาลกาญจนาค่านคร	กรรณเจียกจรสอดรัตจรัสศรี
แล้วทรงมงกุฎที่บุตรี	แหวนมณีสรวมหัตถ์จัดประจง

เจรจา 10 คำ

ครั้นเสด็จสรรชนนีช้วนลีลาศ	เสด็จจากปราสาทราชหงษ์
พร้อมด้วยแสนสาวเหล่าอนงค์	เชิญเครื่องทรงตามไปปรากฏจันทร์

เสมอ 2 คำ

ครั้นถึงพระที่นั่งบัลลังก์รัตน์	เข้าสู่เสวตตระฉัตรเจดิมัน
ทั้งพระครูโหราพร้อมหน้ากัน	อภิวันท์เชิญองค์นงคราญ
ให้เข้าที่ยังที่มณฑล	พร้อมสามนต์พฤตยามหาศาล
ท่านอาจารย์พระครูผู้ชำนาญ	ก็โอมอ่านเชิญขวัญกล้าหา

สาธุการ 4 คำ

ครั้นเสด็จสรรพจับแว่นวิเชียร	จุดเทียนเวียนไปฝ่ายขวา
อาจารย์ชานโທ်สามลา	เสนารับเทียนเวียนวงฯเพลง
ถ้วนเคารพเจ็ดเสด็จสรรพ	รับเทียนมาดับตั้งประสงค์
ใบพลูครอบโปกควันบรรจง	ถวายองค์นงนุชบุตรี
แล้วเออกระแจะจันทร์เจิมภักตร์	สิ่งสององค์นงลักษณ์เฉลิมศรี
ต่างอวยพรพิพัฒน์สวัสดิ์	พร้อมเสน่พฤตมาอาจารย์

เจรจา 4 คำ

เมื่อนั้น	นางมารปรีเปรมเกษมสานต์
ครั้นเสด็จทำขวัญองค์นงคราญ	ก็ชวนเจ้าเขาวมาลย์มาปรากฏทอง

เสมอ 2 คำ

การสมโภชเต็นรำประจำที่	ต่างก็มีประชันการฉลอง
โชน ลคร มอญ รำเทพทอง	เสียงฆ้องกลองครื้นครื้นสนั่นไป
ชาวพาราพาลูกงูลาน	มาดูงานแข่งกันหัวนไหว

ทั้งแขกมอญจีนญวนลาวไทย
 ครั้นถ้าวสามวันงานครบ
 บันดาชาวนิเวศน์เขตร์คั้น
 เมื่อนั้น
 สำราญรื่นชื่นชมสมฤไทย
 วันนั้นนึกถึงกิจพิถี
 ต้องทำจำจะไม่ละวาง
 แม้จะต้องคลาไคลไปป่า
 ต้องเคยทำตามอย่างหลังมี
 เจ้าจงอยู่วังตั้งจิตร
 อย่าไปเล่นที่ข้างปรางปรา
 แล้วสิ่งเหล่านารีพี่เลี้ยง
 จงระวังลูกกุดกั้น
 ครั้นถึงความสำเร็จเสร็จสิ้น
 ออกจากชานนางมาร

กราวนอก

ครั้นมาถึง

เข้าสู่เฝ้าอมเขาศรี

เมื่อนั้น

ให้ส่งไสยในองค์นงคราญ

สิ่งไม่ให้ไปข้างปรางศรี

เห็นว่างสาวสวรรค์ก้านัลใน

เพลง 4 คำ

ครั้นมาถึงยังข้างปรางทอง

ไม่มีทวารบานประตู

คลาไคลยัดเยียดเบียดกัน

เลิกสงบการเล่นฉลองขวัญ

พากันศุขเกษมเปรมใจ

นางสารตราอสุรีศรีใส

ด้วยทราวมไวพจน์องสิบสองนาง

การที่เราต่อก่อสร้าง

นางคิดพลางสิ่งนุชพระบุตร

ทรงรักษาถือศีลชินสีห์

ครบสามปีแม่รักจักมา

ดูกิจพิทักษ์รักษา

แม้จะลาเจ้าไปไพรวัน

อย่าหลีกเลี้ยงห่างเจ้าสาวสวรรค์

แม้ันเกิดอันตรายจะวายปราณ

ก็ผันผินจากปราสาทราชฐาน

ไปดวงตาลทำกิจพิถี

ยังซึ่งเขาไม้ไพรสี

สำรวมอินทรีย์นางมาร

นางสิบสองเขาวยอดสงสาร

เมื่อท่านมารดาจะคลาไคล

จะมีสำคัญนั้นไฉน

ก็ชวนกันคลาไคลไปดู

เห็นมีห้องสำคัญกันอยู่

โฉมตรูปิศวงสงกา

จะมีอะไรที่ในนั้น

เห็นคนขึงนำสังเวชตา

นางจึงไต่ถามตามกิจ

ว่าท่านทั้งนั้นฉันใด

ชวนกันขึ้นปิ่นตีนผา

แฉ่งขาหักพับยับไป

ด้วยมีจิตร์พะวงสงไสย

จึงได้เข้ามาทรมาน

เจรจา 6 คำ

บัดนั้น

ต่างบอกเล่าโถมยงนงคราญ

มาหลงอยู่ด้วยอิขินีร้าย

มันกลั่นแกล้งจำแลงกายา

เมืองนี้แต่ล้วนยักษา

ดูแต่ข้าเจ้าพวกเหล่านี้

พวกนักโทษที่ถึงสังขาร

แม้ไม่แจ้งการมรณา

จะวอดวายที่วังสังขาร

เป็นมนุษย์โสภานารี

แม่อยามาหลงไหลจงหน่ายหนี

อิขินีจับขังยังแต่กิน

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น

ให้หวาดหวั่นวิญญาราคิน

แล้วนางตอบข้าขอบใจท่าน

หาไม่ชี้วันคงบัลไลย

สิบสองนางฟังแจ้งสิ้น

โถมยุพินองค์สิ้นพรันใจ

สงสารเราดอกบอกให้

ขอบใจท่านหนอข้าขอลา

เสมอ 4 คำ

กลับสู่ปราสาทราชฐาน

พอมืดค่ำย่ำแสงสุริยา

ครั้นเสด็จสรรพกลับออกนอกห้อง

บนเหล่านางนาฏนาคกราย

เข็ดจึง

ครั้นออกมานอกธานี

เข้าดงพงป่าอารัญ

เขาวมาลย์ก็ล้วนักด้วยยักษา

ชวนกันมาจัดแจงแปลงกาย

ทั้งสิบสองตามกันผันผาย

มันหมายมุ่งไปไพรวัน

ก็รับหนีมารร้ายผายผัน

แจ่มแจ้งแสงจันทร์พากันไป

เข็ด

บัดนั้น

ครั้นรุ่งแจ้งสร้างแสงอะโฌไทย
เห็นผัดเจียบเสียงเตียงสาย
ต่างเข้าสู่ห้องในทึไสยา
ต่างตกใจงงงอกกลิ่น
ในอารมณไม่เป็นสมประดี
มาบอกเล่าเหล่าเสนี
บัดนี้หายไปในไสยา

เจรจา 8 คำ

บัดนั้น

พากันหวาดหวั่นพรันใจ
เห็นไม่ได้ในเรื่องราวความ
หารอบขอบนิเวศน์เขตรัดัน
ก็พากันกลับปรับทุกข์
แม้้นเจ้าเยาวเรศเสด็จมา
นางพี่เลี้ยงพวกเหล่าสาวสวรรค์
หรือสิบสองธิดาคลาไคล
ต่างคนคิดเห็นเช่นนั้น
ออกจากนิเวศน์เขตรัฟารา

เชิด 10 คำ

ครั้งถึงยังที่ในไพรสี

ย่อขอบหมอบราบกราบกราน

เมื่อนั้น

ตั้งแต่มาก่อกิจพิธี

ตั้งจิตรเมตตาภาวนา

ต่อเวลาเคยเสวยจึงลุกไป

ก้านนางแถมช้อยน้อยใหญ่

ตั้งใจคอยกิจธิดา

มิได้ยลโฉมฉายให้กังขา

แหวกวิสูตร์รุดมาไม่เห็นมี

ทั้งพี่เลี้ยงก้านสาวศรี

ออกจากปรางในไคลคลา

พระบุตรเียวยอดเสน่หา

ไม่รู้ว่าจะชดชวางเป็นอย่างไร

เสนาฟิ่งแจ้งแกลงไซ

ซึกใช้ไต่ถามตามกัน

ชวนกันตามโฉมฉายผายผัน

ไม่พบมิ่งขวัญกัลยา

เกิดยุคชิวังสังขาร์

ชีวาเรานั้นบัลไลย

พากันพะวงสงไสย

เสด็จไปที่ท่านมารดา

ก็พากันรีบไปไพรพฤกษา

รับมาที่ทางนางมาร

เข้าหานางชินีกล้าหาญ

ฤดีดลพรันต์วกล้วชีวี

นวลนางสารตราัยกษี

สารรวมอินทรีย์อยู่ที่ไพร

หาได้ไปมาข้างไหนไม่

เก็บลูกไม้เสวยตามเวลา

แต่พอระงับกระवलกระวาย
 หนึ่งเจริญเมตตาภาวนา
 ไม่มีอันตรายมายายี
 พอฝันแปรแลเห็นบริวาร
 จึงตรัสถามด้วยความที่สงสัย
 ฐะรือนหรือจึงจรจากพารา

เจรจา 10 คำ

บัดนั้น
 แล้วทูลแจ้งมีฐะรศพจน์
 เวลาค่านั้นนางยังอยู่
 ฆาตามหาทั่วทั้งเวียงไชย
 โทษฆาทั้งนี้ผิดหนัก
 สุดแต่เมตตาปราณี

เมื่อนั้น

ซึ่งเหล่าบริรักษ์พนักงาน
 ษะรอยสิบสองโคมงาม
 จึงได้ไปจากพารา
 จึงร้องว่าดูตู่ชี่เค้า
 ยังมีหน้ามาพูดล้นความดี
 ปล่อยให้บุตรหนีได้
 มันช่างเจ้าจุกสิ้นทุกคน
 ปากคอร้ายราญพาลเกะกะ
 แต่เต็กินดหนีได้ใจกระพือ
 ด่าพลงนางยิ่งเกิดโทโส
 กิละกิจพิฆิภาวนา

เช็ด 12 คำ

แล้วผันผายกลับมายังเงื่อมผา
 มาได้สิบห้าทิวาการ
 นางยักษีเป็นสุขเกษมศานต์
 นางมารหลากจิตคิดสงกา
 ว่าเหตุใดพากันมาหนักหนา
 จงว่าไปเถิดเจ้าเราจะฟัง

นางสาวใช้ได้สดับคำรับสั่ง
 ว่าร้อยซึ่งสิบสองนั้นหายไป
 ครั้นเข้าไม่รู้ไปอยู่ไหน
 ก็มีได้พบนุชบุตร
 ควรจักต้องตัดเกษี
 จงทราบใต้ธูลิบทมาลย์
 นวลนางสารตราได้ฟังสาร
 นางมารตริตถูกด้วยปัญญา
 รู้ความว่าเราเป็นยักษา
 คิดแล้วโกรธาพันทวี
 ช่างโง่งเง่ากระไรเป็นพื้นที่
 ชอบแต่ตัดเกษีให้วายชนม์
 ถึงเลี้ยงไว้ก็เห็นไม่เป็นผล
 ตัดชุกชนให้คนลือ
 มีฐะรฝากบ้างช่างควรหรือ
 ยังจะถือตัวดีอิมารยา
 เสโทไหลทราบลงอาบหน้า
 กลับเข้าพาราทันใด

ครั้นถึงจึงหยุดท้องพระโรง
 นั่งเหนืออาสน์แก้วแววไว
 นางยี่งกริ้วโกรธพิโรธใจ
 หมกมุ่นชุ่นแค้นในอารมณ์
 แล้วร้ายพระเวทคาถา
 พวกละพหลพลไกร

ร้ว 6 คำ

นางจึงจัดหม้อจัดรงค์
 เสริจแล้วก็ทรงกิริณี
 ให้ล่าต้นเกิดโพรงโปรงปล่อง
 แล้วช่วยบั้งเขาซึ่งคีตรู
 พอลิ้นคำล่าต้นพระไตรทอง
 นางเห็นพวกยักษ์มาใกล้องค์

ร้ว 20 คำ

เมื่อนั้น
 มาถึงต้นไม้พระไตรพราย
 นางก็นึกถวิลจินดา
 เหตุไฉนรอยเท้ามาหายไป
 นางก็เข้าพินิจพิเคราะห์ดู
 ดู ๆ ก็น่าอัศจรรย์
 เพราะอำนาจพฤษมาเทวา
 กำบังตาสารตราอสุรี
 นางยักษ์ถอยกลับออกไป
 จะตามต่อไปข้างหน้าก็ทำจน

ที่นั่งโถงเพ็ชรรัตนจักรไชย
 พวกละพหลพลไกรก็บังคม
 ด้วยความคิดไว้นั้นไม่สม
 จึงบังคมพรหมเมศอันเรื่องไชย
 กลับเป็นยักษ์หาเข้าไม่
 ก็กลับเป็นยักษ์ไปทั้งธานี

ไปตามองค์สิงสองมาระศรี
 เอ็นดู... (ข้อความหายไป)
 เป็นช่องพอได้อาศัยอยู่
 ออย่าให้รู้เห็นแจ้งระแวงใจ
 เป็นโปรงปล่องใหญ่โตโดยประสงค์
 ก็ตรงเข้าอยู่ในต้นไตรพราย

สารตราคมพวกมารทั้งหลาย
 เห็นรอยเท้าสูญหายเลื่อนเปื้อนไป
 คิด ๆ ขึ้นมาก็สงสัย
 ที่ต้นไม้ใหญ่อัศจรรย์
 ไม่เห็นรูปทรงช่องที่ไหนนั้น
 ร่องรอยในนั้นก็ไม่มี
 ช่วยป้องกันรักษานางโฉมศรี
 แลพวกมารยักษ์ไร้ผล
 พิศเคราะห์รอยเท้าใหม่ไม่เห็นหน
 นึกจนร้องถามเทวา

ว่าท่านเห็นอสิบสองนาง
ถ้าไม่บอกตามจริงแล้วทော

มาทางทิศนี้หรือไม่ชา
ไปข้างหน้าจะได้เห็นใจกัน

เจรจา 12 คำ

เมื่อนั้น
ซึ่งรักษาต้นพระไทรพรายพวัน
สำแดงกายขึ้นทำเป็นที่เหยย
อยู่ที่นี้มีได้เห็นผู้ใดมา
จงเที่ยวตามนางดูทางอื่น
เชื่อเราดีกว่าอย่าได้ไป

องค์ท้าวเทพไทยเจ็ดฉัน
ได้ยินนางกุมภภัทรร้องถามมา
ว่าท่านเอ๋ยเราไม่แกล้งมุสา
นางยักษาย่าแคลงนึกแหงงใจ
มั่นขึ้นไปทางนี้หาพบไม่
ว่าแล้วแผลงฤทธิไกรเข้าไทรทอง

6 คำ

เมื่อนั้น
รีบเร่งพลไปด้วยใจปอง
จนสิ้นเขตแดนอสุรี
พาหมู่พลพลมาร

สารตราได้ฟังก็หม่นหมอง
เที่ยวท่องหาจับไม่พบพาน
ก็กลับคชกิริณีอันกล้าหาญ
กลับคืนราชฐานพระพารา

เช็ด 4 คำ

ครั้นถึงลงจากกิริณี
คิดถึงสิบสองกัลยา
จึงนึกว่าเสียแรงเรานึกหวัง
มันกลับหลบหนีไป
ถ้ามันพบจะทำจนเหลือแสน
นางคิดอาฆาตไม่เคลื่อนคลาย
ออกร้อนเผ่า ๆ ยิ่งหมองหมาง
คิดจะปองล้างทุกวันไป
อสุรีไม่ระงับหลับไหล
เกือบบัจจุไสม

นั่งเหนือแท่นที่เลขา
ก็โอรมนันศำน้อยพระทัย
จะปลุกฝังอสิบสองให้เป็นใหญ่
ทำให้ได้ความอับอาย
แก้แค้นให้ประจักษ์คนทั้งหลาย
พยายาทโถมฉายสิบสองนาง
หมกมุ่นขุ่นแค้นสิงสองนาง
ครั้นพระสุริยขึ้นสิ้นแสงศรี
จนเวลารাত্রีนั่นล่วงไป
จึงไสยา

ตระ 10 คำ

เมื่อนั้น
แลเห็นนางยักษ์ใจพาล
ก็มีความชื่นชมโสมนัส
ออกจากวิมานรูจี
แล้วจึงร้องเรียกสิบสองนาง
ว่าจงออกมาเถิดขวัญใจ

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น
ได้สดับมีบุตรศพณา
ต่างคนออกจากโพรงพฤษภา
สรรเสริญเจริญคุณสวัสดิ
หาไม่จะเป็นเหยื่อยักษ
คุณของทรงฤทธิ์เหมือนบิตูรงค์

เจรจา 6 คำ

เมื่อนั้น
ฟังชอบจึงตอบคำไป
เพราะกุศลหนุนนางโฉมศรี
ต่อไปเจ้าจะมีบุญญา
จึงเดินตามทางข้างทิศบูรพา
บอกแล้วก็หายไปที่นั่น

เมื่อนั้น
แล้วเห็นเทววันนั้นหายไ
งามล้ำนางฟ้าเวหาห้อง
ทางทิศบูรพาดังใจปอง

เพลง 4 คำ

องค์ท้าวเทพไทยนาถา
ยกพลโยธาเข้าบุรี
ตบหัตถ์ปรีเปรมเกษมศรี
สำแดงอินทรีย์ในทันใด
ซึ่งเข้ากลางต้นไม้ใหญ่
พวกยักษ์มันไปไม่กลับมา

สิบสองนางแ่งน้อยเส่นหา
แห่งท้าวเทวาก็ยินดี
วันทาด้วยใจเกษมศรี
ว่าข้ารอดชีวีเพราะพระองค์
มอดม้วยมรณาผุยผง
ไม่ปลดปลงจะมาแทนพระคุณไทย

องค์ท้าวเทวอัครธรรมา
เราเห็นเจ้าก็ให้เมตตา
ยังไม่ถึงชีวีจะสังขาร
ในมหาเสวตระฉัตรสวัสดิ
จะเพิ่มพูลปรากฏศกดิ์ศรี
กลับเข้าสู่ที่วิมานไชย

สิบสองนางฟังแจ้งแถลงไข
จึงชวนกันดำเนินเดินมา
.. (ข้อความหายไไป) ..
ยกย่องงดงามไปตามทาง

มาได้หลายวันถึงสระศรี
นางหิวโหยโรยแรงมาตามทาง
สิบสองนางแลไปในวารี
นางชื่นชมสมถวิลจินดา

วารีเต็มฝั่งดูกว้างขวาง
ก็หยุดนั่งยังข้างขอบคงคา
เห็นมีซึ่งฝูงพรรณมัจฉา
ชวนกันผลัดภูษาลงสาคร

เพลงฉิ่ง 4 คำ

ว่าชวนจับได้มัจฉา
จับปลาขึ้นมาบนสาคร
ผลัดผ้าแล้วเที่ยวหาไฟ
สิบเอ็ดนางนั้นพร้อมขอมยิน
นางเภาสุดท้องน้องผู้น้อย
เพราะโหยหิวเดินหิวปลา
พลันพอแลเห็นอัคคีที่ไหม้ป่า
ก็รีบบทธจรเข้าไปปล้น

ที่เขาเรียกว่าปลาช่อน
บังอรจะใคร่อย่างกิน
เอาเภาวัลย์ร้อยไปโดยถวิล
ร้อยสั้นทั้งสองตาปลา
นั้นร้อยข้างเดียวแต่ฝ่ายขวา
เที่ยวหาซึ่งเพลิงต่อไป
สิบสองนางปรีเปรมเกษมสันต์
ชวนกันปิ้งปลาในอัคคี

เจรจา 8 คำ

ครั้นสุกนึ่งกินซึ่งเนื้อปลา
ค้ำลงพักนอนในพง
เนิ่นนานประมาณเนาวมาศ
ไม่มีเหตุเภทพาลประการใด

เกิดกำลังวังชามาระศรี
แจ่มแจ้งแสงศรีก็เดินไป
แต่ลีลาสล่องมาในป่าใหญ่
ทั้งสิบสองอรทัยรีบไคลคลา

เชิด 4 คำ

มาช้าจะกล่าวบทไป
ได้ครอบครองเขตคันทารา
เมืองกว้างข้างม้าก็แอด
พร้อมทั้งพหลแลมนตรี
ก่อกำแพงป้อมค่ายทั้งหอรบ
หัตถการการนครขจรครัน
ทำสุวรรณพลับพลาบนปราการ

ถึงท้าวยาสัทธินาถา
เป็นมหากษัตริย์สวัสดิ
รถรัตน์เรือที่นั่งหลังคาสี
ราชบุตรชาวบุรีที่นั่นต์
มีครบในจังหวัดล้วนจัดสรร
พระเดชนั้นเฟื่องฟูทุกกรุงไกร
ดูตระหง่านเลิศลพพิภพไหว

ข้างฝ่ายน้ำต่าหนักแพแลวิไล
ตึกทหารรายรอบ..

ทั้งเหนือใต้ต่อป้อมพวกล้อมวง
.. (ข้อความขาดหายไป)...

จบเล่ม 1

เรื่องแต่งอ่อน

จากหนังสือวัดเกาะ แบ่งออกเป็นเล่มที่ 1 ถึงเล่มที่ 13

นางแต่งอ่อน เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้สำเร็จมรรคผล เสวยพระชาติเป็นจระเข้ เนื้อเรื่องที่เขียนพิจารณาบทกลอนแล้วเป็น เรื่องที่ใช้เพื่อการอ่าน มากกว่าการใช้แสดง แต่คณะละครก็นำมาใช้กัน ตามที่ สัมภาษณ์บางคณะ เช่น คณะสร้อยทองหิรัญ คณะอุดมศิลป์กระจ่างโชติ จะไม่แสดง บางคณะจะแสดง เช่น คณะจะเด็จ ดวงเด่น) เมื่อเวลาแสดงจะเต็มเมื่อนั้น และ บัดนั้นเอาเอง บทละครเรื่องแต่งอ่อน ของหนังสือวัดเกาะจะมีทั้งหมด 13 ตอน ที่ นิยมแสดงแต่เพียงเนื้อหาเล่มที่ 1 ถึงเล่มที่ 3

เนื่องจากบทละครเรื่องแต่งอ่อน ได้มาจากนางสร้อยทอง มีชูโกชน์ จะเก่ามากบางตอนก็หลุดขาดหายไปจึงไม่สามารถนำเนื้อเรื่องย่อแต่ละตอนมาลงได้ ครบทั้ง 13 เล่ม

เล่มที่ 1 จับเรื่องตั้งแต่ พระพิไวยราชได้เป็นกษัตริย์เมืองตะนาวศรี แล้วแต่งตั้งให้พระสุชาดาเป็นมหาอุปราช รัชราชบัณฑิตพระพิไวยราช ไปชมป่า ข่านางแต่งอ่อนตาย มหาอุปราชพาหนีไปกลางป่า พระอินทร์มาชุบให้จนถึงมหาอุปราช กลายเป็นจระเข้ลงน้ำไป

เล่มที่ 2 นางแต่งอ่อนเสียดพระทัย ที่พระสุชาดาพี่ชายกลายเป็นจระเข้ ลงน้ำไป ไปนั่งเฝ้าพี่ชายพร้อมกับร้องไห้จนกระทั่งดินแฉะนั้น กลายเป็นจอมปลวกคลุม ตัวนางแต่งอ่อนไว้ กล่าวถึงไพโรนามมหาวงศ์กษัตริย์หนุ่มได้ออกประพาสป่า พบจอมปลวกนางแต่งอ่อน ผ่าจอมปลวกพบนางแต่งอ่อน รับนางแต่งอ่อนกับจระเข้พระสุชาดา เข้าเมือง อภิเษกนางแต่งอ่อนเป็นพระมเหสี

เล่มที่ 3 จับเรื่องตั้งแต่นางแดงอ่อนประสูติโอรส แล้วนางทั้งห้าแต่งกลเอากุมารไปฝังเสียในป่า แล้วเอากุมารใส่พานแทนโอรส แล้วไพรมามหาวงศ์กลับจากป่า หมายถึงว่า โอรสเป็นกุมารก็จับไล่แดงอ่อนเสียจากเมืองแล้วพระอิศวรชุบพระชาดาที่เป็นกุมารนั้นกลับเป็นคนจนถึงไพรมามหาวงศ์รับโอรสเข้าเมือง

เล่มที่ 5 จับเรื่องตั้งแต่ยักษ์ชื่ออรุณเวทมาพบพระเกษนอนอยู่กลางป่า ยักษ์เข้าจับม้าแล้วพระเกษตื่นขึ้นรบยักษ์แพ้ย่อมเป็นข้า แล้วนางพุกษาอุ้มพระเกษเข้าเมืองนั้นทจักร แล้วพระเกษตื่นขึ้นพบนางแดงอ่อน ผู้เป็นมารดา แล้วพระเกษได้ร่วมรักกับชิดานันทจักร ไปถึงนันทจักรรบกับพระเกษฯ

เล่มที่ 8 จับเรื่องตั้งแต่ กษัตริย์ยกทัพมาพินที่ เขาเงินยวงแล้วส่งข่าวเข้าไปในเมือง ท้าวไวราชไม่เชื่อในข่าวสาร ก็นัดข้างกลางแปลง แล้วโอรสชื่อภาณุราชรับอาสาออกชนช้างกับพระเกษ แล้วพระเกษฆ่าภาณุราชตาย แล้วฆ่าแผลงศรเข้าไปในเมืองคนตายหมด แล้วกลับชุบให้คืนเป็นขึ้นฯ

เล่มที่ 9 จับเรื่องตั้งแต่อุกฤษภสามกษัตริย์แล้วพระเกษสุริยาเข้าห้องนางเกษนรัตน์ไม่ยอม แล้วพระเกษแกล้งทรमानางเกษนรัตน์ให้ขันทรัพย์ จนถึงได้ร่วมภิรมย์กัน แล้วพระอัยยิกของพระเกษนั้นประชวรลงก็ให้ราชทูตนำข่าวสารมาแจ้งพระไพรมารู้ว่าบิดามารดาประชวร ก็ยกพลกลับมาจากเมืองตุม

เล่มที่ 12 จับเรื่องตั้งแต่ท้าวหนันทจักรทำการพิธีสมโภชนัดดาแล้วรู้ว่าพระเกษกลับมาเมือง ก็จัดแจงยกโยธาจะมาเฝ้า แล้วพระชิดาชื่อนางอัปสรสวรรค์ตามมาด้วย แล้วแปลงเป็นชายเข้าเฝ้าพระเกษ แล้วพระเกษรู้ว่าเป็นชิดาทันเมฆก็ขออภิเษกกับพระประทุม

เล่มที่ 13 จับเรื่องตั้งแต่พระอิศวรลงมาช่วยการอุกฤษภพระประทุมกับนางอัปสรสวรรค์ แล้วพระประทุมกับนางอัปสรไปเยี่ยมบิดามารดา แล้วพระเกษไปเยี่ยมบิดามารดา แล้วเลยไปเมืองตุมกะวะดี อุกฤษภราชบุตรทั้งสี่ให้ครองเมือง จนถึงกลับชาติ

ตัวอย่างบทละคร เรื่องนางแดงอ่อน เล่มที่ 3

ให้เจ็บครรภ์ปั้นปูนวิญจวนจิตต์
 นางสั่งกำนัลพลงทางรันท
 ทิ้งห้านางว่าท้าวยังบรรทม
 แล้วต่างคนต่างเข้าต้องครรภา
 แล้วจึงหยิบเอาผ้าผูกตานาง
 กลัวจะเห็นโลหิตจิตต์ไม่ดี
 นางเจ็บครรภ์ปั้นปูนเฝ้าตรวจครรภา
 หวังจะให้ชีวิตมีวัยบรรลัย
 นางสลบนิ่งไปไม่รู้กาย
 มีศิลาประดับกรพระกุมาร
 อีห้านางให้รีบเอาหีบใส่
 หวังจะให้บรรลัยไม่เมตตา
 นายประตุมันถามบอกว่าผ้า
 ผ่าว่าอีทาสที่หน้าเป็น
 ครั้นว่ามาถึงป่าพนาเวศ
 ทั้งมืดชืดผู้คนเป็นพันไป
 ครึ่งกลบเกลื่อนดิบตีมิได้ซ้ำ
 ฝ่ายว่านางพฤษภาวิลาวรรณ
 อีทาสีฝั่งอะไรสิ่งสิ้นนัก
 พลงคู้ยดินเปิดดูอยู่ไปมา
 นवलละอองผ่องใสประไพศรี
 เจ้าแม่เอี่ยมมันทำทรมาน
 มีศิลาประดับกรแต่เกิดมา
 จึงเล็งดูรู้แจ้งไม่แคลงใจ
 พระพักตร์ผิดศรีเจ้าเศรวิาสลด
 เร่งไปทูลทรงยศทั้งมารดา
 ไม่เป็นไรทรมานชมฟังพิว
 เข้านวดฟื้นกัลยาณ์ไม่ปราณี
 ธรรมเนียมอย่างสาวแสร้งแม่โถมศรี
 จะเป็นที่คลั่งเพื่อเล่นเล่อไป
 เขานวดคล่าไม่มีที่ปราศรัย
 เทพไทยคอยรักษาพยาบาล
 ประสูติพระโถมฉายยอดสงสาร
 แต่เทวันบันดาลกำบังตา
 เอาผ้ายัดลงไปให้แน่นหนา
 ให้ทาสาไปฝังเสียทั้งเป็น
 รีบไคลคลาอย่าให้ผู้ใดเห็น
 หน้าทะเล้นพาหีบรีบออกไป
 เห็นต้นเกษโตเหลือประมาณได้
 ก็ดีใจซุดหลุมแล้วฝังพลัน
 ชวนกันกลับคืนมาขมิ้มมัน
 เห็นมนุษย์ชวนกันเอาหีบมา
 นางนงลักษณ์ลงจากต้นพฤษภา
 หยิบเอาผ้าขึ้นดูเห็นกุมาร
 มันทำได้อันนี้หน้าสงสาร
 นี่หากไม่ถึงกาลชิวาลัย
 กุมารนบุญญาจะหาไหน
 เป็นหน่อไทไพรนามมหาวงศ์

บิดรไปคล้อยห้องอยู่กลางป่า
 หวังจะให้ชีวิตนั้นปลิดปลง
 จึงนิรมิตหัตถาให้ดูดพลัน
 พระกุมารสุขเกษมอยู่เปรมปรีดิ์
 จะกล่าวถึงวรนุชสุดสวาท
 มีนกล้อมรุ่มกันท่าแต่ลำพอง
 ค่อยพิน้องค้ำขึ้นมาหน้าสังเวช
 เห็นแต่ฝูงสาวใช้อยู่ในปรางค์
 ก็ทราบวาประสูติพระลูกรัก
 จึงถามห่านารีศรีโสภา
 ทั้งสมเด็จบิดุเรศพระมารดา
 ท้าวได้ทราบหรือยังประการใด
 ทั้งห่านางตัดพ้อแล้วต่อว่า
 พระโอรสขององค์พระทรงธรรม
 พระบิดรกลับมาว่าจะโปรด
 เราเพื่อนเมียพลอยอายุขายหน้าตา
 สองพระองค์ทรงเห็นก็กริ้วกราด
 คนอุบาทว์กาลิไม่มีอาย
 พระเทพนิยนิค่านางทั้งห้า
 ให้เจ็บแสบแทบชีวิตจะวายวาง
 โอ้ตัวเราคนเดียวเปลี่ยววิญญา
 ลูกมมนุษย์ไม่เคยเห็นเป็นกุมภีล
 อันตัวเราฝากไขไว้แก่กา
 ใครจะเป็นทิพเนตร์ทิพกรรม
 แสนสงสารลูกน้อยพลอยบรรลัย
 ที่ไหนจะยังยืนคั่นชีวี

เมียมันคิดอิจฉานวลหงส์
 เห็นกุมารนั้นทรงพระไศก
 เป็นน้ำถันของมิ่งมาระศรี
 นางพฤษณีโลมเลี้ยงเคียงประคอง
 แสนอนาถสลบไปอยู่ในห้อง
 เทพเจ้าช่วยประคองระวังนาง
 พลังแก่เนตรน้มน้องให้หมองหมาง
 มีแต่โลหิตนางทั้งกายา
 แต่มิได้เห็นพัศตร์โอรสา
 น้องไม่เห็นลูกชายอยู่แห่งไร
 จึงไม่เห็นลงมาเป็นโฉน
 พังงได้แจ้งจริงทุกสิ่งอัน
 มินงามหน้าเหมาะจริงทุกสิ่งสรรพ
 เป็นกุมภีลดีศรีนมีบุญญา
 คงเป็นโสดยิ่งพงศ์และวงศ์
 ยังแบกหน้ามาตามตามสบาย
 กลับปราสาทมณฑลเขียวเขียว
 ออย่าถามไต่ดูเอาเล่าเถิดนาง
 ชลนาหยदनองยังหมองหมาง
 จนสาวใช้ในปรางค์ไม่ปราณี
 อนาถาวงศ์ญาติขาดน้องพี่
 เมื่อยังมีสมประดีประจักษ์กัน
 อนาถาวงศ์ญาติขาดสืบ
 พระทรงธรรมกลับมาจะฆ่าตี
 มันจะทำอย่างไรไม่รู้ที่
 นางคิดแล้วไศกเพียงวายปราณ

จะกล่าวถึงไพโรนามมหาวงศ์
มาได้สามทิวาราตรีกาล
หยุดประทับกับเกยเลขลินลาศ
เห็นผู้คนอัดแออยู่แจจัน
เห็นแต่ลูกกุมภีล้อยู่ในพาน
พระตกตลิ่งซึ้งแลดูช่าช่า

ทั้งห้านางพลางทูลว่าโอรส
เห็นต่อหน้าพระสนมกรมใน
ถ้ามันว่าบิดุเรศเป็นกุมภา
ขอพระองค์จงตรงให้เป็นธรรม
จึงคลออดลูกมาเห็นเป็นประหลาด
เสื่อมพระยศเดชาทั้งธานี
ทุกนิเวศน์เขตต์ของบุรีศรี
ไซ้จะไว้สัตว์ที่ยิววน

พระทรงฟังแสรอายระคายจิตต์
เห็นสมด้วยห้านางทุกอย่างไป
พระพิโรธโกรธกริ้วดังเพลิงกัลป์
มีงเร่งไปให้พ้นพระพารา

น่าสงสารโถมเจ้าเขาวลักษณะ
พลางก้มกราบบาทมูลแล้วทูลไป
ได้มาพึ่งบาทบงษ์พระทรงเดช
ค่อยมีสุขเข้าเย็นไม่เว้นวัน
เมื่อค้ำมีตราตรีปานนี้แล้ว
พอให้ระบมประทมไฟ
อันลูกคนเป็นกุมภีลมีอยู่หรือ
น้องสลบไปหน้อยก็ค่อยฟื้น

รีบยกพวกจัดจตุรงค์กลับสถาน
ถึงสถานพอเวลาเข้าสายัณห์
เข้าปราสาทพรรณรายอันฉายฉั่น
ก็แจ้งว่าแจ่มจันทร์คลอดับตรา
ไม่เห็นองค์นฤบาลโอรสา
ตำรัสว่ากุมภาเอามาไซ

งามปรากฏคลออดมาจะหาไหน
ประหลาดใจวิปริตเห็นผิดครั้น
จะตามพระบิดาเป็นมั่นมั้น
หรือสามีแจ่มจันทร์เป็นกุมภีล
พลอยให้ชายใต้บาทบาศรี
จะเลี้ยงไว้บุรีก็ไม่ควร
รู้คลตักจะมาพากันสรวล
ไม่คู่ควรที่จะเลี้ยงไว้เวียงไชย

ให้แต่คิดเพียงว่าเลือดตาไหล

เข้าดลใจด้วยเทพมนตรา
จะเลี้ยงมันไม่ได้ทำชายหน้า
ขึ้นอยู่ซ้ำชีวิตจะบรรลัย

ประหม่าอันองค์สิ้นอยู่ห้วนไหว
น้องเปลี่ยวใจเปล้าองค์สิ้นพงศ์พันธ์
ตั้งฉัตรแก้วกันเกษเกษมสันต์
จะขับให้จรรจรัลไปแห่งใด
ตัวน้องแก้วจะไปหนตำบลไหน
ขออาศัยใต้ตำนกพักสักคืน
พระจงรื้อตริกตราคิดฝ่าฝืน
พระลูกรักยังสอนแล้วหายไป

เมื่อเจ้าบรรรภพพันผ้าผูกตามิด
 ให้ไปเชิญบิดุเรศทั้งสองไท
 ทั้งห้านางร้อนไต่ครั้นได้ฟัง
 เชิญดูเถิดพระองค์ทรงศักดิ์ดา
 ว่าตลอดลูกออกมาเป็นกุมภีล
 จะกลบแผลแก้หน้ามาพิไร
 ทำไกลไซสือว่าเป็นผี
 ต้องพามาเลี้ยงไว้ในพารา
 เพราะฉนี้ลูกชายจึงกลายเพศ
 คนอุปาทวีชาติชั่วตัวจัญไร
 พระไพโรนามมหาวงศ์ผู้ทรงเดช
 สาระพัดพันเผื่อจะเชื่อฟัง
 พระพิโรธโกรธลูกกระที่บบาท
 มิ่งเร่งไปอย่าช้าอีกกาลี
 เมื่อเขาเห็นด้วยกันอยู่ฉนี้
 พระกัณฑ์แก้วแสงขรรค์อยู่ไปมา
 นุชนาฏตระหนกตกประหม่า
 พระองค์สิ้นพรันใจนางเทวี
 อนิจจาไอ้อองค์พระทรงฤทธิ
 มาเชื่อฟังวาจาอิ้อธรรม
 จะโปรดเลี้ยงที่ขงธรรมทศมิตร
 ตัวของน้องจึงได้มาอยู่ธานี
 ไอ้อครั้งนี้ไอ้อออกมาตกลับ
 ทั้งพันไฟก็มีได้ผิงกายา
 เมืองเที่ยงนางกลางคืนถึงเพียงนี้
 นิจจาเอี้ยยากแค้นแสนระกำ

จะแลเห็นสักนิตก็หาไม่
 ก็มีได้เห็นท้าวเสด็จมา
 ขึ้นเสียงดังกลบเสียงชนิษฐา
 เมื่อเห็นกันล้วนหน้าทั้งปรางค์ไชย
 กลับพาที่ว่าเราเอาเท็จใส่
 สามีนางหรือมิใช่เป็นกุมภา
 ให้ภูมิหลงว่าเป็นเชษฐา
 เวียนไปมาหากันทุกวันไป
 ก็เห็นเหตุไม่ดีกาลใหญ่
 เร่งไสหัวออกไปเสียจากวัง
 ด้วยต้องเวทกลยาณ์ทั้งห้าขลัง
 ให้ชิงชิงแดงอ่อนวรดี
 จะพันพาดกายามาระศรี
 ที่จะเลี้ยงมิ่งน้อย่าสงกา
 ยังจะกลับพาที่อิ้อสา
 จะเข้าไล่เช่นช่านางเทวี
 วิ่งลงมาจากปรางค์ปราสาทศรี
 แอบโศกไต่ปรางค์นางรำพรรณ
 พระไม่คิดเช่นช่าให้อาลัย
 สาระพันเมื่อจะพามาจากที่
 มิได้คิดขุ่นข้องให้มองศรี
 เวลาดีตั้งจะเหาะไปลอยฟ้า
 ระย้ายับเขี้ยวเช็ญจะเช่นช่า
 อนิจจายากแค้นแสนระกำ
 ไม่รู้จะจรลีด้วยมิดค่า
 นางตรวจคร่ำโศกาในราตรี

ทั้งห้านางต่างคนลงมาไล่
 ช่างหน้าด้านทรพลคนอัปรีย
 ทำชะอ้อนวอนให้เข้าใกล้ชิด
 มีรับสั่งให้กู่ไล่ไอ้ไม่อายุ
 นางตอบว่าข้าจะอยู่สักคืนก่อน
 พอจะได้หาพื้นมาผิงไฟ
 ต่อรุ่งแจ้งแสงศรีสุริยา
 ทอดอ้าตาทิทรพลคนอัปรีย
 มีรับสั่งให้กู่ไล่ไสหัว
 แอบรับสั่งซุบซิบซิบตา
 สงสารมิ่งนารีศรีสมร
 อุตส่าห์เดินมืดค่ำคล่าหนทาง
 แต่เวรอรทัยเข้าใจดล
 ให้เกรงกลัวภัสสตางของนารี
 นางรับมายังสระด้วยทันใด
 ไม่เห็นผุดขึ้นมาจากคองคา
 ครั้นจะนั่งอยู่ซ้าก็ไม่ได้
 เขาตามมาซบไล่ไม่ปราณี
 จึงถอดพระชามรงค์ออกทันใด
 พี่จงบอกกับองค์พระพี่ยา
 ประสูติลูกออกมาเป็นกุมภา
 พี่ช่วยเปิดทวารอาษาซ้าที่
 อาษาได้ขัดขวางไว้ให้เนิ่นซ้า
 นางสั่งพลางทางรีบจากเวียงวง
 เห็นว่ามาไกลแล้วจึงหยุดพัก
 ไม่ทันรุ่งสุริยายังราตรี

มิ่งไม่ไปจะมาเฝ้าอยู่ที่นี้
 เขาไม่มีอีนั่งซึ่งกะตาย
 เธอจะคิดเสน่หานั้นอย่าหมาย
 จงผันผายเร็ววราจะซ้าไซ
 พอพักผ่อนกายาหยุดอาศัย
 ด้วยหน้ามืดเหลือใจเวลานี้
 จึงจะลาไปจากบุรีศรี
 มิ่งเร่งไปเตียงนี้อย่าอยู่ซ้า
 ไม่อดสูหรือยังด้านหน้า
 บ้างชว้างปาด่าไล่ไสคองนาง
 ให้เจ็บร้อนตรมในพระทัยหมาง
 จะไปปรากฏสมเด็จพระชนนี
 จะให้มิ่งนิมุตจากกรุงศรี
 จะประหารชีวิทัลยาณ์
 ร้องเรียกไทยสมเด็จพระเชษฐา
 ให้เราร้อนวิญญานางเทวี
 กลัวจะมีชัยบรลัษไปเป็นผี
 นางเทวีมายังทวาร
 ประทานให้นายประตูแล้วสั่งว่า
 ว่าตัวซ้าซบไปในราตรี
 เจ้าพาราแค้นใจให้ซบหนี
 ให้พระพี่ตามไปเหมือนใจจง
 ตรงนี้น้องคอยท่าอาษาได้หลง
 ให้พี่น้องภัสสตางจะฆ่าตี
 ยังสำนักสระใหญ่ต้นไทรสี่
 นางโคกีก้ามนาทจะขาดใจ

อนิจจาไอ้องค์พระทรงเดช
มาหลงเชื่อห่านางทุกอย่างไป
แต่เดิมน้องไม่เข้าพระพารา
ยามภัยมาแต่จะลาก็ไม่ทัน
อันลูกเกิดมาพลันกับบรรลัย
จะเป็นชายหรือว่ากษัตริ
อันตัวเจ้ากับองค์พระมารดา
เป็นเวรามาตามพ่อทราชมะเขย

จะกล่าวถึงข้างฝ่ายนายประตู่
ยังไม่ทันรุ่งแสงอินทีย
เห็นพระยากุมภีลุดขึ้นมา
ว่าพระนางขับไปในไพรวัน
ประสูติลูกออกมาเป็นกุมภีล
แต่ให้ไล่ไปพันพระพารา

ฝ่ายองค์พระสุชาตาวรรณารถ
ได้ยินข่าวเร้าร้อนดังเพลิงกาล
นายประตู่เอ็นดูให้เข้าไป
จะไปตามโฉมสงในพงพี
นายประตู่จึงเผยพระทวาร
ถึงสระใหญ่ไทรโตมะโหฬาร
เวลาจวนรุ่งรางสว่างแล้ว
นางกอดบาทเซษฐานด้วยทันที
แล้วสององค์ค่อยพากันคลาไคล
จนกล้าแข็งแสงสีสุริยา
เกล็ดนั้นแห้งแข็งไปทั้งอินทรี

จะสังเวชแก่ข้าก็หาไม่
เขาทูลว่าอย่างไรเป็นอย่างนั้น
พระบิดุเรศมารดาต้องผายผัน
น้ำพระทัยหุนหันเหมือนอัคคี
มันจะทำอะไรไม่รู้ที่
ไม่เห็นพิกตร์ชนนี้สักนิดเลย
เคยสร้างกรรมทำมาหนาอกเอ๋ย
นางบ่นเบยแสนทุกข์ไม่สุขใจ
ได้รับแหวนโฉมตรูประทานให้
ไปนั่งคอยอยู่ในที่สระนั้น
จึงบอกแจ้งกิจจากทุกสิ่งสรรพ
ยังไม่ทันสุริยันสว่างตา
พระกุ่มีเขี้ยวเข็ญไม่เช่นฆ่า
นางสั่งข้าให้แจ้งทุกประการ
ซึ่งกลับชาติจากมนุษย์สุดสงสาร
แผ่นทยานขึ้นจากชลธิ
จงช่วยเปิดทวารไชยอันเรืองศรี
อย่าให้ที สุริศรีสว่างมา
พระวิมลตามองค์ชนิษฐา
ได้ยินเสียงกัลยาณีนั่งโศก
เห็นน้องแก้วกัลยาณีมาระศรี
ทรงโศกก็รักรักกันไปมา
รีบเดินไปในพงบุกดงหญ้า
กระหายหอบฮาราทันที
ถ้าหาไม่ชีวีจะบรรลัย

นางได้ฟังตกไปเที่ยวหา
 เจ้าเดินพลาทางโศกาลัย
 ป่านละนี้พระพี่ของน้องเอ๋ย
 แดดร้อนเปรี๊ยะเที่ยงแสงพระสุริยา
 นางเดินพลาทางทรงกรรแสงศีลย์
 ให้เป็นห่วงกลับมาดูพระภูมิ
 นางต้ออกตกใจให้กำสรด
 มาบรรลย์ได้ยากเพราะน้องยา
 เราสองคนน้องพี่นี้แสนยาก
 เป็นเวลาเวรกรรมมาตามทัน
 น้องจะม้วยตามไปในวันนี้
 ได้เห็นกันพี่น้องแต่สองรา
 น้องจะม้วยบรรลย์ขอให้พบ
 พลาเงเสือกองค์ชลนัยน์ลงไหลริน
 จะกล่าวถึงจักรปราณีองค์ตรีเนตร
 สะพรั่งพร้อมเทพสุรางค์นางอนงค์
 ประกอบทั้งโทนทับกระຈັບปี
 แสนเสนาะเพราะล้าด้วยสำเนียง
 พระองค์อินทร์ป็นเจ้าจอมพิภพ
 ให้รร้อนเหมือนดังนอนในเพลิงกอง
 เห็นบรมอิศโรโพธิสัตว์
 เป็นกุมภีลัทรมารช้านานมา
 จะไปช่วยสององค์ให้คงชีพ
 นิรมิตศาลาที่อารัญ
 อัมรินทร์ตริกสิ้นเท่านั้นเสร็จ
 เอาน้ำทิพย์รดลงด้วยทันที

จะได้พบชาราก็หาไม่
 แต่เที่ยวไปใจผูกด้วยพี่ยา
 จะเป็นอย่างไรเลยไม่เห็นหน้า
 หาดงดาแห่งไรก็ไม่มี
 สุริยันเยื้องบ้ายลงชายลี
 เห็นอินทร์แข็งไปไม่เจรจา
 รู้ว่าปลดช้วังสิ้นสังขาร
 นางโศกาทอดองค์ลงรำพัน
 ตั้งแต่พรากเวียงไชยไอสวรรค์
 สาระพันไม่มีสุขทุกเวลา
 ไม่ขอครองช้วีไปวันหน้า
 สิ้นเวราสิ้นชาติจากกมุภิน
 ได้ประสพเหมือนจิตต์คิดถวิล
 พระยุพินชวนขับสลบลง
 เสร็จประเวศยังแท่นทองระหงส์
 บำเรอองค์ช้บกล่อมอยู่พร้อมเพรียง
 มะโหรีช้อรายถวายเป็นเสียง
 บำเรอเวียงเทวราชเหนืออาสน์ทอง
 อันเลิศลบลโลกีย์ไม่มีสอง
 จึงสอดส่องเนตรไปในโลกา
 เกิดวิบัติต่ำชาติวาสนา
 พระอินทราเล็งดูรู้ทุกอัน
 แล้วก็รีบเร็วไปในไพรสันต์
 จะได้สร้างพรหมจรรย์เป็นโยคี
 จึงระเห็จลงไปในไพรสี
 สองกษัตริย์ช้บตีก็คืนชนม์

พระเชษฐาพี่น้องคังคนษย์
สองกษัตริย์แสนสำราญบานกมล
รัศมีงามสว่างกระจ่างตา
ศิโรราบกราบกำประณมกร
ถ้าบรรลัยครั้งไหนก็ครั้งนั้น
มิได้สนองรองเบื่องมุลิกา

อำมรว่าเจ้าจงเป็นสุข
เพราะเวรกรรมทำแต่หลังนั้นยังมี
ถ้าทุกข์ร้อนจงนึกไปถึงเรา
ครั้นว่าแล้วหายไปกับนัยนา
ทั้งเครื่องดาบสลินีมีทุกอย่าง
อันมีงไม้ดอกผลทุกต้นไป
สอาดด้วยถิ่นฐานสำราญรื่น
มีเสาหงส์ชงปักเป็นหลักครัน

ฝ่ายทั้งสองกษัตริย์ชิตยา
ครันอินทร์องค์เจ้าฟ้าลับตาไป
เทพเข้าคลย่นมรคาให้
เห็นจาริกแจ้งสิ้นว่าอินทรา
มีเครื่องครองบรรพชาเป็นดาบส
ต่างชื่นชมสมถวิลด้วยยินดี
ทั้งสององค์ทรงครองสำเร็จแล้ว
ต่างตั้งกิจพิชิตผู้ลึกร

จะย้อนกลับจับกล่าวนางพฤกษา
อยู่จำเรณูชันษาทิวาวัน
งามละม่อมพร้อมพรั่งทุกสิ่งสิ้น
พระมารดรให้นามตามเหตุมี

สิ้นเพศสฤตกุมภามาแต่ต้น
สิ้นสกันธ์เห็นองค์ท้าวอมร
ก็แจ้งว่าอำมระราสะโมสร
ได้ถาวรเพราะพระคุณการุณา
ผู้ผูกพันพิทักษ์ตามรักษา
ด้วยพระอยู่ฝากฟ้าดูสุด
เป็นเคราะห์กรรมจำทุกข์ทั้งสองศรี

จงไปตรงทิศนี้มรคา
จะลงมาช่วยเจ้าอย่ากังขา
พระอินทรานิรมิตศาลาลัย
ทั้งโอง่างธารท่าชลาไหล
ทั้งเครื่องใช้มีจบตูลครบครัน
สืลาอ่อนป็นล้วนสร้างสรร
จาริกแล้วเทวันกลับคืนไป
ค่อยปรีดาชื่นชมสมสมัย

ต่างจำทางทิศไว้ดำเนินมา
บัดเด็ยใจเห็นกู่ที่กลางป่า
มานิรมิตไว้ทำก็ยินดี

ให้สร้างพรตพรหมจรรย์อยู่ที่นี้
ก็ชูลีรับศีลพระชิวาร
ก็ผ่องแผ้วชื่นชมสโมสร
ค่อยถาวรเป็นสุขทุกวัน
ซึ่งโลมเลียงลูกยานางจอมขวัญ
พระชนม์นั้นเจ็ดชวบประจวบปี
ดังองค์อินทร์เทวาในราศี
ชื่อว่าเกศทิปติสุริยา

ครั้นรุ่งเช้าจากสถานวิมานมาศ
 เก็บดอกไม้กรองใส่ให้ลูกยา
 ทั้งลวดวนยมโดยกลิ่นโชยขึ้น
 นางเลือกเก็บบุบผาบรรดามี
 นางหยุดพักเข้าสำนักไต้ต้นไม้
 สอนพระลูกให้สำแดงเพลงฤทธา
 สนั่นเปรี๊ยะเสียงดังสนี่ฟาด
 กลับเข้าแหล่งทุกครั้งทุกคราไป
 เวลาค่ำพาไปเข้าไสยาสน์
 พระกุมารเป็นสุขทุกเวลา

จะกล่าวถึงมะโนมัยในนเวศน์
 เกิดร่วมวันทันหน่อธิดี
 ทรงกำลังวังชาศักดาเดช
 สำหรับบุญบารมีพระรูปทอง
 ทั้งประเทศธานีไม่มีชี้ได้
 ขึ้นคนเลี้ยงก็ไม่กล้าระอานัก
 ทั้งสองท้าวเจ้านิเวศน์ผู้ประชา
 เมื่อวันจะใกล้พบกันหน่อไปย
 กระทบโรงแผ่นโผนตะโกนร้อง
 ทยานชั้นออกได้เข้าไพรวัน
 ฝ่ายว่าโถมนางพฤษะเทเวศร์
 นางสรรสร่งให้องค์พระลูกยา
 สำเร็จเสรีจจากสถานวิมานทอง
 จูงกุมารเดินมาตามอารัญ
 นกอะไรขันจ้อหนอพระแม่
 มันคู่ย เชี่ยเที่ยวกินตามดินทราย

พาพระลูกเที่ยวประพาสตามพฤษา
 เก็บพิภูลกรรณิกาสาระภี
 หอมระรื่นเก็บแนมแกมเกศี
 แล้วสรรสร่งวาริให้ลูกยา
 เย็นระรื่นชื่นใจเป็นนันทนา
 ให้ลองศรศักดาอันเกรียงไกร
 โลกธาตุเลื่อนลั่นสนั่นไหว
 พระหน่อไททรงพระสรवलกับมารดา
 ครั้นรุ่งเช้าพาประพาสในพฤษา
 ไม่มีโทษภัยพามาอายุ
 คือประเทศบิดรของโถมศรี
 ลูกพาชี้เหาะได้เหมือนใจปอง
 ทุกประเทศธานีไม่มีสอง
 ทั้งแคล้วคล่องใครเห็นเป็นที่รัก
 ใครขึ้นไปตัดโทษตกหลังหัก
 งามเลิศลักษณ์ยอดม้าอาชาไนย
 มิได้ทราบว่ามีนั่นเหาะได้
 ให้ร้อยจิตต์มะโนมัยดังเพลิงกลับ
 เสียงพิลิกกิกก้องหือลือสรรษ
 ก็ผายผันยังพระเกศสิริยา
 ครั้นสุริเยศส่องสว่างพระเวหา
 แล้วตบแต่งหน่อนราดังเทวัน
 นางเที่ยวท่องเล่นป่าพนาสันต์
 สาระพันที่จะถามตามสบาย
 นั้นแล้วแลไก่ปานะโถมฉาย
 นั้นนกอะไรพรณรายสีสอดแซม

นั้น เรียกว่านกลีขมภูตระยิบ
 นกกระทาชุ่มตนนางแย้ม
 นั้นอะไรมันวิ่งอยู่ตามดิน
 อ้ายนั้นเขาเรียกว่าเปี้ยวนะลูกยา
 พระโอรสสกุลถามพระชนนี
 นางตรัสบอกว่าม้าอาชาชาญ
 ดูรูปร่างโตใหญ่เห็นท่วงที
 นางว่า เขาขี่เที่ยวในเวียงไชย
 ฝ่ายว่าม้าพาชีอันมีเดช
 พลังเลียดมชมองค์กุมาร
 นางพฤษชาอุ้มองค์ขึ้นทรงหลัง
 แสนสำราญบานใจในพงพี
 อาชานอนอยู่ใต้วิมานมาศ
 ครั้นรุ่งเช้าขึ้นทรงอาชาชาญ
 จะกล่าวความเวียงไชยในนิเวศน์
 แต่ติดตามได้สามราตรีมา
 ยิ่งเล็กนัยน้อยจ้อยดูอาจองค์
 แต่กำเนิดเกิดมาก็ช้านาน
 เห็นจะมีบุญญาหนักหนา
 ที่ขับไล่ไปจากพระบุรี
 วรองค์ทรงเหน็บซึ่งพระขรรค์
 จะทักถามขามกลัวนรินทร์
 ด้วยอำนาจนางพฤษชาเทเวศ
 สันระริวตัวเต็นตั้งตีปลา
 ครั้นมาถึงจึงคลานเข้าไปหา
 ว่ามิ่งม้าขององค์พระกুমี่
 ตัวหนึ่งจับพุดจ้อยอยู่กอแถม
 ดูดั่งแต่มีจิมลายคล้ายน้ำยา
 ลงรูปลั่นหนีไปในต่อหน้า
 พอเห็นมิ่งอาชาใต้วิมาร
 อ้ายอย่างนี้เรียกอะไรจงไชสาร
 พระกุมารอยากได้มะโนมัย
 จะขึ้นขี่เล่นได้หรือมิได้
 พระหน่อไท้อ่อนวอนพระมารดา
 เห็นพระหน่อเเรศเข้าไปหา
 ชบเคี้ยวกับบาทาด้วยยินดี
 ให้หน่อน้อยขึ้นนั่งแล้วควบขี่
 ครั้นราตรีสององค์คงวิมาน
 สำราญราชฤทัยผ่องใสสาร
 เล่นอยู่ริมวิมานรัตนา
 เมื่อเกิดเหตุม้าหายวุ่นวายหา
 ถึงต้นเกษเห็นอาชากับกุมาร
 ขึ้นหลังทรงอาชาดูกล้าหาญ
 ใครจะหาญขี่ได้นั้นไม่มี
 ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนอัคระมะเหลสี
 แล้วท่วงทีเหมือนองค์พระภูธร
 พระหัตถ์หนึ่งกุมคันทนุศร
 สยอองเกล้าเร้าร้อนในวิญญา
 ให้ขามเดชองค์พระโอรสา
 ก็บุกชฎิลัดป่ามาธานี
 จึงบอกเล่าเสนาสิ้นทั้งสี่
 ในราตรีกระทืบโรงสนั่นไป

กระโดดออกไปได้ เข้าในป่า
พบกุมารทรงโฉมประโลมใจ
ชนงเนตรเกศกรรณพระกรแก้ม
เหมือนองค์พระอิศราชนवलลอง
ขึ้นทรงม้าพาขี่มีพระยศ
แต่องค์เดียวเที่ยวเล่นในอารัญ
ขุนเสนีฟังว่าพาเข้าเฝ้า
ตามที่คำควานม้าบทจร

ฝ่ายไพโรนามมหาวงศ์ผู้ทรงเดช
ว่ากุมารเหมือนองค์พระทรงไชย
อันซึ่งค่านางทูลมาแต่หลัง
จนขับไล่นางไปจากนคร
หรือจะเป็นโอรสนางโฉมตรู
ประหลาดจิตต์ยิ่งคิดยิ่งอัศจรรย์
ไม่มีใครกล้าตีขึ้นขี่ได้
ขึ้นทรงม้าเที่ยวเล่นเย็นสำราญ
พระคิดแล้วตรัสสั่งมนตรีไป
เราจะไปเที่ยวป่าพนาวัน
จึงกราบทูลสองชนกที่ปกเกล้า
อาชานัยหายไปหลายเวลา
สองพระองค์ทรงฟังพระลูกรัก
จะไปตามิ่งม้าอาชาไนย
บอกว่าองค์บิดุเรศพระมารดา
ให้งามสรรพกลับคืนบุรีเรื่อง
ใช้ให้คนมาบอกจะออกไป
พระรับคำชนนีชุลีลา

ข้าเที่ยวตามสามทิวาไม่เข้าได้
งามวิไลโลภาดังทาทอง
จะชมแยมผิวจวีไม่มีหมอง
ทั้งทำนองรูปองค์เหมือนทรงธรรม
เที่ยวเลียขวลดอยู่ในป่าพนาสันต์
ธนูขรรค์ศรหทัยไม่ไกลกร
ก็ก้มเกล้าทูลบิณฑนทร์ศร
ก็ทราบทูลภูธรทุกสิ่งไป
เขาทูลเหตุนิภะวงคิดสงสัย
กับเหมือนองค์อภัยที่จากจร
กำลังกริ้วมิได้ฟังสายสมร
พระบิดรมารดาโกรธชาครัน
ไม่มีวามอดรอดอยู่ในไพรสันต์
ทั้งมิ่งม้าสำคัญเกิดบันดาล
ประหลาดใจเด็กน้อยกำลังหาญ
แล้วบันดาลเกิดร่วมวันเดียวกัน
ให้เร่งผูกมะโนมัยตัวขยัน
พระสั่งแล้วจรจรัสเฝ้าบิดา
ลูกขอลารีบเข้าไพรพฤษชา
ไปเที่ยวตามมิ่งม้ามะโนมัย
แล้วผินพิภตร์ตอบต้องสนองไช
พบทราวมวิษจงพากลับมาเมือง
กรรแสงโศกโศกาไม่ปลดเปลื้อง
ถ้านางยังชุ่นเคืองไม่เข้ามล
คงเสียแม่ได้ได้ดอกพ่อนา
ก็กลับมาปรากฏครันชัชวาลย์

พระสรระสร่งแต่งองค์แล้วลีนลาศ
พร้อมพี่เลี้ยงมหาดเล็กเด็กอยู่งาน
รีบตื่นตัดลัดมาไม่ช้าพลัน

ความกราบทูลสมเด็จพระภูมิ
พระทรงฟังตรัสสั่งพวกโยธา

ให้ส่งปากเสียงสำเนียงไอ

ฝ่ายพระเอกสุริยาวราฤทธิ์

พระมารดาพาสร่งชลธาร

จึงลงจากวิมานด้วยทันที

พระมารดานั่งอยู่ดูบุตรา

แล้วแผลงศรศักดิ์ดาวราฤทธิ์

พระไพธนามมหาวงศ์ผู้เลิศชาย

กระจ้อขร้อสรูปทรงทั้งวงพิศตร

เหมือนองค์อัครชายายุพาพาน

ขึ้นทรงมิ่งอาชาน่าประหลาด

งามทั้งม่างามกุมารชาฤทธิ

พระพี่เลี้ยงทูลพระภูวไนย

ยังพินิจยังไม่ผิดนางโฉมยง

นางก็ได้ทูลไว้แต่เดิมมา

ลูกมนุษย์เป็นกมลนี้ผิดพันธุ

ธรรมดาเมียหลวงกับเมียน้อย

พระจงตรองตรึกความตามเรื่องไป

จำเพาะหน่อธิดาจึงชี้ได้

แล้วร่วมวันทันองค์จักรพาฬ

พระทรงฟังพี่เลี้ยงที่เคียดข้าง

แสนสนิทพิสมัยให้การุญ

ขึ้นทรงอศวราชอันตัวหาญ

ใช้ให้ความน่าไปในพงพี

ถึงต้นเกษไพธวันริมสระศรี

เคยเล่นอยู่เหล่านี้ไม่ใกล้ไกล

อย่าอึ่งมีจงหยุดพลไพธ

แล้วภูวนัยพักเล่นเย็นสำราญ

ครั้นอาทิตย์ส่องฟ้าเวหาหวน

แล้วแต่งองค์กุมารดั่งเทวา

พลาจขึ้นทรงพาชีอันตัวกล้า

กุมาราท้ายวเล่นตามสบาย

ทั่วทุกทิศอกสนมิ่งขวัญหาย

ค่อยแฝงกายมองเขม้นเห็นกุมาร

ดูน่ารักดั่งดวงสุริจาน

มีความรักพระกุมารพันทวี

พระขรรค์ทรงองอาจทั้งศรีศรี

งามทั้งเครื่องมณีตบแต่งองค์

หรือหน่อไทบุตรนางนวลหงส์

ทั้งสององค์งามปนระคนกัน

เสียงโอรสโศกาเป็นแมนมั่น

เกิดเหตุกันลักอย่างที่ข้างใน

ระวังคอยหีบพาลเป็นการใหญ่

มะโนมัยวังมาหากุมาร

ท่าไมไม่ฮึกฮักทำหักหาญ

พระกุมารองค์นี้จะมีบุญ

สมทุกอย่างจิตต์เฉลียวให้เฉียวฉุน

ค่อยออกจากกรุกขมุลดาเนินมา

จึงไต่ถามตามข้อที่สงสัย
 เป็นเชื้อวงศ์จักพรรดิกษัตรา
 ฝ่ายพระเอกสุริยวารธาตุ
 กับพี่เลี้ยงสี่คนไต่ต้นไทร
 จึงตอบว่าลุงขามาแต่ไหน
 พระบิดานั้นไซ้รเห็นไม่มี
 ขึ้นสถิตย์ยังรุกข์วิมานมาศ
 หาอยู่ไหนมาในพนาวา
 พระบิดาได้ฟังยังประหลาด
 เรามาตามมิ่งม้าอาชาไนย
 ฟังมาพบวันนี้เจ้าพี่เล่น
 จะเอาคืนไปยังพระพารา
 พระหน่อไท่ได้ฟังบิดุเรศ
 เรามิได้ไปลักอาชาชาญ
 พระมารดาร์องเรียกมาดี ๆ
 ได้พากันเที่ยวเล่นทุกเย็นเช้า
 เราชื่อเอกสุริยวารธาตุ
 ท่านเลี้ยงไว้ไม่ตีจึงหนีมา
 เราไม่ให้อาชาท่านอย่านึก
 ครั้นว่าแล้วขึ้นศรด้วยทันใด
 อื่นสรไชยก็มีได้ไปต้ององค์
 ก็ตกลงเกลื่อนกลาดตาชดา
 ฝ่ายไพรนามมหาวงศ์ผู้ทรงยศ
 เป็นข้าวตอกดอกไม้อรชร
 จึงว่ากับพี่เลี้ยงสี่ทั้งสี่
 พระตรัสแล้วจึงเลี้ยงศรด้วยทันใด

พ่อเป็นบุตรของใครมาอยู่ป่า
 บิดุเรศมารดาอยู่แห่งไร
 เห็นบิดรนั่งคิดให้สงสัย
 ให้มีใจเมตตาความปราณี
 เหตุอะไรจึงมาถามเอาถ้วนถึ
 อยู่กับองค์ชนนีเป็นสองรา
 สำราญราชฤทัยที่ในป่า
 มีธุระกิจจาด้วยสิ่งใด
 มารดาของสายสวาทนามไฉน
 หนีออกจากเวียงไชยหลายเวลา
 เราแลเห็นจำได้ไม่กังขา
 อย่าแข็งขันดัจฉนาเลขกุมาร
 ไม่แจ้งเหตุโกรธใจดังไฟผลาญ
 เกิดบันดาลมิ่งม้ามาหาเรา
 ก็มหลังลงให้ขี่ใช้ปลดแล้ว
 พระแม่เจ้าเป็นรุกขเทวา
 มิได้คิดเกรงใครเท่าเกศา
 ยังมีน้าจะมาขอเอาคืนไป
 จะลองฝึกฝีมือหรือไฉน
 ก็แปลงไปด้วยกำลังกุมารา
 ก็บรรจงเป็นข้าวตอกดอกบุบผา
 จำเพาะหน้าสมเด็จพระบิดร
 เห็นโอรสทรงแผลงธนูศร
 พระภูธรคิดอัศจรรย์ใจ
 ใครเคยเห็นเช่นนี้บ้างหรือไม่
 ถ้าหน่อไท่เป็นวงศ์พงศ์พันธุ์มา

เราจะแผลงผลาญไปอย่าได้ต้อง ให้เป็นภาชนะทองเห็นต่อหน้า
 ให้มีทั้งเอมโศชโกชนา พระเสียงแล้วราชาก็แผลงไป
 บันดาลเกิดเหมือนพระองค์ทรงพิศฐาน โภชนาอาหารไม่นับได้
 ไปตั้งลงตรงพิภพพระหน่อไท ก็เห็นทั่วกันไปทั้งโยธา
 พระกุมารกริ้วพิโรธจิตต์ ไม่สมคิดสมมาตรปรารณา
 เห็นศรไชยไม่ล้างชิวาลา ยิงโกรธซ้ำแผลงไปอีกที
 บันดาลเป็นรูปเทียนประทุมทอง มิได้ต้องบิดุเรศเกิดเกศ
 ยิงพิโรธโกรธลงจากพาชี พलगว้างมาว่าจะตีพระบิดา
 บันดาลให้ล้มลงกับพระบาท พระบิดุราชผู้กำเนิดเกิดเกศา
 พระประคองอุ้มองค์กุมาร่า ก็โศกาอิงไปทั้งไพรวัน
 ฝ่ายว่านางพฤษภาพนาลี ได้ยินหน่อชิบดิกรรแสงศัลย์
 ประหลาดจิตต์เล็งดูก็รู้พลัน ว่าทรงธรรม์ไพโรนามมหาวงศ์
 มาพบกับองค์โอรสา จะคิดฆ่ากันม้วยเป็นผุยผง
 พระลูกยาจะตีพระบิดุรงค์ บันดาลให้ล้มลงจึงโศกา
 นางคิดแล้วมารับพระหน่อไท ออย่าครวญคร่ำรำไรฟังแม่ว่า
 องค์พระ เกศสั้นอ่อนนวนมารดา พวกเขามาข่มเหงไม่เกรงใจ
 อันศรศรีมีฤทธิ์ดังเพลิงกาลป์ ควรหรือมาบันดาลเป็นไปได้
 กลับมาเป็นข้าวตอกดอกมาลัย ลูกน้อยใจเป็นพันคณนา
 พระมารดาไม่ช่วยในครั้งนี้ ลูกจะม้วยชีวีเสียดีกว่า
 ให้อับอายแก่เขาชาวพารา พलगโศกาโศกศัลย์รำพันไป
 นางพฤษภาอุ้มองค์มาทรงนั่ง กับบัลลังก์ไต้ร่มพระไทรใหญ่
 จึงปลอบพระลูกยาโศกาไย ไปชิงชัยกับองค์พระบิดา
 พระไพโรนามมหาวงศ์ผู้ทรงเดช เป็นบิดุเรศกำเนิดเกิดเกศา
 จึงบันดาลให้ตระหนักประจักษ์ตา ไปบูชาแก่องค์พระทรงธรรม์
 พระกุมารว่าแม่เป็นเทวา ไปเป็นเมียราชาหรือไรรนั้น
 จึงว่าฉันเป็นลูกนำอัครรรย์ เมื่อต่างเพศต่างพันธุ์กับชนนี้

นางพฤษภาแยมสรवलสารवलบุตร
เมื่อแดงอ่อนสมสู่กับภูมิ
อยู่ข้างหลังทั้งห้าเยาวมาลัย
พระบิดุเรศไปคล้องไอยรา
มันพามาฝังไว้ใต้ต้นเกษ
ครั้นชุดขึ้นแม่ได้ดวงชีวี
มารดานี้ก็จวนจุติแล้ว
กับสมเด็จบิดุรงค์ผู้ทรงธรรม

ฝ่ายไพรมามมหาวงศ์ตรงเข้าหา
พระกุมารนั้บุตรของผู้ใด
นางเทเวศตรีสเรียกพระลูกยา
แล้วเล่าความให้ฟังแต่หนหลังมี
แล้วอ่อนนอนของค์พระโอรส
จนถึงอัครราชกัลยาณ

นางพฤษภาจึงตอบไปทันใด
ตัวของเรายังจะอยู่เจ็ดราตรี
ท่านจงกลับคืนเข้าพระนคร
ให้ปรากฏในยศพระลูกยา
พระทรงฟังยินดีเป็นที่ยิ่ง
พ่อจงอยู่บิดาจะลาไป
พระมิใคร่จะจากพระโอรส
แล้วอ่าลางางเทพจรจรัล
พระชกมิ่งอาชาพากันจร
พระพิโรธโกรธจิตต์ตั้งพิษไพ
แล้วเสด็จขึ้นเฝ้าพระบิดา
แสนจนถึงนวลยั้งคราวฤคราง

พ่อสายสุดเนตรชนนี้ศรี
นางเทวีทรงครรภ์พระลูกยา
มันคิดการโทษกเหยกอุเบกษา
นางประสูติลูกยาในบุรี
แม่มิได้รู้เหตุว่าโถมศรี
จนเจ็ดปีชัชชาติทิวาวัน
พระลูกแก้วจงไปไฉศวรชัย
จะได้เลี้ยงจอมขวัญนั้นสืบไป
รู้ว่านางรูกษาไม่สงสัย
มาอยู่ในแนวป่าพนาลี
มาวันทาบิดุเรศเกิดเกิด
พระโศกก็อดองค์กุมารา
พลาจคราวฤคร่ากำสรดกรรแสงหา
พระเศวรัสร้อยโศกภาพันทวี
จงพาโอรสไปยังกรุงศรี
จะจุติจากที่ไปเมืองฟ้า
เกณฑ์นิกรรรัตนออกมาป่า
ครบเจ็ดวันจึงมารับเอากลับไป
พลาจอุ้มมิ่งยอดชีวิตพิสมัย
เข้าเวียงไชยท่าโทษอิ้อาธรรม
แสนสลตวิโยคพลาจโศกศีลย์
พลาจพากันมาขึ้นมะโนมัย
ไม่หยุดหย่อนพักหนึ่งถึงกรุงใหญ่
สั่งเสนาเร่งให้จับหานาง
เหนือปรากฏค์มูขรรัตนาส่งสว่าง
กราบเบ็ญจางค์ดุชดีบุลีกร

ทั้งสององค์ทรงเห็นพระลูกรัก
 พระตรัสถามว่าเจ้าบทร
 ไปติดตามอัศวเรศกัลยาณ
 พระเนตรแดงกรรแสดงด้วยเหตุไร
 พระโอรสทูลความไปตามเรื่อง
 ไปได้พบนัดดาของทรงธรรม
 นางเทพรุกขาบอกข้าเจ้า
 อีทั้งห้าอุบายมันมากมี
 มันเอาพระโอรสใส่หีบไป
 พกษาไพร่เลี้ยงไว้จนใหญ่มา
 แสนสงสารแดงอ่อนอรทัย
 พระทูลพลาทางทรงพระโศก
 สองกษัตริย์ตรัสตอบพระลูกยา
 เร่งเร็วจับมาทำให้หน้าใจ
 แล้วต่างองค์ทรงออกพระโรงรัตน
 ฝ่ายเสนีพี่เลี้ยงของราชา
 ถึงตำหนักห้านางวางเข้าไป
 ออย่าลยหน้าทำกรรมขึ้นเสียงดัง
 ถึงพระโอรสเห็นเครื่องมาตั้งราย

ดุฉิวพัคตร์โศกเศร้าสะท่อนถอน
 ได้กับกับอัศวหรืออย่างไร
 ได้พบแก้วแววตาหรือหาไม่
 จงเล่าไปตามจริงทุกสิ่งอัน
 ลุกจากเมืองออกป่าพนาสิณท์
 ขึ้นทรงกัณฐ์ศิว์เกี่ยวในพงพี
 แถลงเล่ากิจจากรู้ถ้วนถึ
 เมื่อเทวีประสูตรพระลูกยา
 ผังไว้ใต้ต้นเกษที่ในป่า
 จนลูกยาอายุได้เจ็ดปี
 จะตายเป็นอย่างไรไม่รู้ที่
 พระภูมิตั้งค้ำแน่นพระทัย
 อนิจจาควรเป็นเช่นนี้ได้
 มันรู้เห็นกันเท่าไรเอาตัวมา
 สามกษัตริย์มาประทับอยู่คอยท่า
 ต่างคนพากันไปเข้าในวัง
 แม้คนโปรดอยู่ไหนมีรับสั่ง
 เข้ามัดมือไพล่หลังผูกคอตมา
 นางทั้งหลายนิกษของ

จบเล่ม 3

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางอมรา กล้าเจริญ เกิดวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2488 ที่ อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาในระดับ ป.มช. นาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2509 ระดับปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) ในสาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2523 และเข้าศึกษาต่อ ในหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2535 ปัจจุบันรับราชการใน ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 ที่สถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย